

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Problémy antisemitismu v současné společnosti
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracovala:
Bc. Soňa Ondráčková

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma "Problémy antisemitismu v současné společnosti" zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně 23. března 2010

.....
Bc. Soňa Ondráčková

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce. Rovněž za jeho velkou trpělivost a velmi lidský přístup.

Bc. Soňa Ondráčková

Obsah

Úvod.....	2
1. Pojem „antisemitismus“, jeho druhy a projevy	4
1.1 Vymezení pojmu „antisemitismus“	4
1.2 Druhy antisemitismu	6
1.3 Projevy antisemitismu	10
1.4 Dílčí závěr	12
2. Antisemitismus v zahraničí a u nás	13
2.1 Historie antisemitismu ve světě	13
2.2 Historie antisemitismu u nás	26
2.3 Současný antisemitismus	34
2.4 Dílčí závěr	36
3. Projevy antisemitismu u nás v současnosti	37
3.1 Exkurz průzkumu antisemitismu u nás po roce 1989	37
3.2 Metodika prováděného průzkumu.....	44
3.3 Rozsah antisemitismu u nás a jeho vývojové tendence	48
3.4 Názory na některé projevy rasové nesnášenlivosti	55
3.5 Dílčí závěr	62
Závěr.....	63
Resumé	65
Anotace.....	66
Použitá literatura a zdroje.....	67
Přílohy	70

Úvod

Lze se domnívat, že téměř každý z nás se někdy při určité příležitosti setkal s pojmem „antisemitismus“. Pokud se tak nestalo v běžném životě (což není zase až tak příliš pravděpodobné, neboť počet Židů u nás není v porovnání s minulostí ani zdaleka takový), mohlo se tak stát prostřednictvím médií, která čas od času informují o nějakém projevu antisemitismu, popřípadě při studiu historie, zejména pak období 2. světové války, která přinesla díky nacistickým plánům na „konečné řešení židovské otázky“ nejstrašnější formu antisemitismu, kterou byl holocaust. Je však také možné, že někdo se s pojmem „antisemitismus“ nesetkal vůbec, poněvadž v období let 1948 až 1989 bylo téma židovství de facto zapovězenou látkou.

Ti, kdož se s pojmem „antisemitismus“ setkali a vědí, co je jeho podstatou, se mohou zamýšlet nad tím, co vede některé jedince k mnohdy až zaryté nenávisti vůči Židům, kterou lze vystopovat až do starověku. Pátrání po kořenech této zášti není přitom vůbec snadné, poněvadž v dějinách antisemitismu není nikdo takový, jako byl Hérodotos, otec dějepisu, Plútarchos, Thukydidés či jiní historikové, kteří nás informovali o dění ve své době. O historii antisemitismu se začali badatelé zajímat až v minulém století, a sice po 2. světové válce, kdy bylo jejich snahou identifikovat a pochopit příčiny letité nenávisti a zášti vůči Židům, která v Evropě vyvrcholila holocaustem.

Ačkoliv u nás tato problematika není v současnosti natolik aktuální, jak byla v jiných historických obdobích, popřípadě jako je aktuální v jiných zemích, je nutno jí věnovat neustálou pozornost, aby opět někdy v budoucnu nedošlo k podobným zvrstvům páchaným na tomto etniku, jako tomu bylo za 2. světové války. Právě snaha dozvědět se o Židech a antisemitismu více byla mojí motivací k výběru tématu, které stojí v centru pozornosti této diplomové práce.

Cílem diplomové práce je vysvětlit pojem antisemitismus, dále popsat projevy antisemitismu v různých historických obdobích a charakterizovat tzv. „nový antisemitismus“, který se objevil v posledních zhruba dvaceti letech v souvislosti s některými (údajně) novými trendy v antisemitismu. Teoretická část je obsahovou

analýzou přístupné literatury a internetových zdrojů k této tématice. Cílem praktické části je zmapovat projevy antisemitismu v současnosti a zjistit, jaká je jejich tendence pokud se týká četnosti projevů. Je zde použita kvantitativní metoda a to metoda dotazníku s uzavřenými otázkami. Dalším cílem praktické části bude zjistit názory na některé projevy rasové nesnášenlivosti mezi respondenty. V souladu se shora uvedenými cíli práce je tato rozčleněna do tří kapitol. Průzkum byl proveden kvantitativní metodou, a to metodou dotazníku s uzavřenými otázkami.

První kapitola je zaměřena na definování pojmu „antisemitismus“, dále na charakteristiku jeho druhů (tj. náboženského antijudaismu, rasového antisemitismu, nového antisemitismu a politického antisemitismu) a charakteristiku závažných projevů tohoto negativního jevu.

Druhá kapitola se věnuje zejména historickému aspektu antisemitismu, když je zde proveden historický exkurz dějinami antisemitismu. Tento exkurz má dvě části – jednak dějiny antisemitismu ve světě, jednak dějiny antisemitismu u nás. Ve světové části exkurzu je ve stručnosti popsán vývoj antisemitismu (popřípadě antijudaismu) od starověku až téměř po současnost. Tento výklad slouží jako rámec pro rozbor vývoje antisemitismu na našem území od zhruba 10. století do roku 1989. Závěr této kapitoly je vyhrazen specifikování tzv. „nového antisemitismu“.

Třetí kapitola je totožná s praktickou částí práce. V jejím úvodu je uvedena stručná informace o nejvýznamnějších výzkumech k problematice antisemitismu, které byly u nás provedeny po roce 1989. Tato část v podstatě uvozuje vlastní průzkum, jenž byl proveden při zpracování této diplomové práce. Tento je zde shrnut tradičním způsobem, kdy je nejprve popsána metodika výzkumu, načež následuje rozbor rozsahu antisemitismu u nás a jeho vývojových tendencí a konečně i názorů veřejnosti na některé projevy rasové nesnášenlivosti.

1. Pojem „antisemitismus“, jeho druhy a projevy

Pojem „antisemitismus“ nebývá v běžné mluvě tak frekventovaný jako jsou používány jiné pojmy označující některý ze sociálně patologických jevů. Přesto je však nutno se jevem, který označuje, zabývat, poněvadž má potenciálně velmi nebezpečné důsledky. Na tuto skutečnost ostatně poukazují poměrně nedávné události z doby 2. světové války, kdy v důsledku holocaustu zemřely miliony Židů.

1.1 Vymezení pojmu „antisemitismus“

Pojem „antisemitismus“ je sám o sobě nepřesný a zavádějící. Lze se dokonce setkat s názorem, že se jedná o pojem scestný, „... v nedávných dějinách však propagačně velmi účinný“ (Baumann a kol., 2000, s. 126). Z etymologického hlediska je možné jej vyložit jako odpor k Semitům. Termínem „Semité“ jsou ovšem vedle již tradičně uvažovaných Židů chápány i další národy, které hovoří některým ze semitských jazyků. Kromě Židů sem tedy náleží také příslušníci dalších národů, které hovoří arabštinou, hebrejštinou či aramejštinou, neboť všechny tyto národy odvozují svůj původ od biblického patriarchy Šema, jenž byl jedním ze tří synů stavitele Archy – Noe.

V tradičním pojetí však pojem „antisemitismus“ vyjadřuje odpor či negativní projevy vůči Židům (srovnej např. Sadek a kol., 2001). V tomto duchu *Velký sociologický slovník* uvádí, že se v případě antisemitismu jedná „... o nepřátelský vztah vůči Židům, kteří žijí v různých zemích v diaspoře, nebo ve státě Izrael“ (Petrušek a kol., 1996, s. 82). J. Chmelík pod zmíněným pojmem chápe „... specifický projev nesnášenlivosti k Židům, k sionismu, k tzv. „židovství“ – judaismu aj. Dobová literatura rozlišuje např. katolický antijudaismus, sociální antisemitismus, nacionalistický antisemitismus, rasový nebo biologický antisemitismus, a další“ (Chmelík, 2001, s. 7).

Zřejmě poprvé bylo termínu „antisemitský“ (v německém jazyce *antisemitisch*) užito v sousloví „antisemitské předsudky“ (německy *antisemitische Vorturteile*) v roce

1860 učencem židovského původu Moritzem Steinschneiderem (1816-1907), který uvedeného slovního spojení použil k charakteristice ideje nadřazenosti tzv. árijské rasy nad semitskou, které razil ve svých pojednáních francouzský filozof, religionista, historik a lingvista Ernest Renan (1823-1892). O něco později byl termín „antisemitismus“ použit německým politickým agitátorem Wilhelmem Marrem (1819 - 1904) v jeho práci *Cesta k vítězství germánství nad židovstvím* (1879; *Der Weg zum Siege des Germanentums über das Judentum*), a to ve smyslu nenávisti proti Židům. W. Marr dokonce v roce 1879 založil první organizaci na území Německa, jež se otevřeně hlásila k myšlence údajné židovské hrozby vůči Německu, která se jmenovala Antisemitská liga (*Antisemiten-Liga*). Tento spolek měl v programu též násilný odsun Židů z území Německa. Marrovi náleží ještě jedno prvenství – jako první použil pojmu „antisemitismus“ v masovějším měřítku v médiích, když v roce 1881 vydal spisek Antisemitské otázky pro volný čas (*Zwanglose Antisemitische*). V novinách, konkrétně v *Neue Freie Presse*, byl v roce 1881 použit výraz „Antisemiten“ Wilhelmem Schererem (1841-1886), rakouským silně pozitivisticky zaměřeným germanistou (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus>).

Z předchozích řádků by se mohlo zdát, že jev, který je označován pojmem „antisemitismus“, je relativně novodobou záležitostí, avšak není tomu tak. S různými negativními projevy vůči Židům bylo možné se setkat již ve starověku. Tato skutečnost bude ostatně zřejmá z výkladu ve druhé kapitole, která je zaměřena na historii antisemitismu ve světě i u nás, jakož i na podobu současného antisemitismu.

Máme-li tento jev blíže charakterizovat, pak je možné k němu uvést, že se jedná o sociokulturní jev, jehož základem je xenofobie. Xenofobie je „... označení (z řec. xénos – cizí, příchozí, cizinec; ale také najatý, námezdný; fóbos – bázeň, strach, úzkost) pro strach a tím nenávist vůči cizincům a všemu cizímu, resp. vůči všemu, co přichází z ciziny, příp. co je (pochází) mimo vlastní sociální útvar (skupinu, podnik, kmen, národ, stát atp.). Xenofobie je spojena s velmi silným heterostereotypem, a tím i autostereotypem...“ (Geist, 1992, s. 560).

Jak uvádí Gavin Langmuir, nejpůvodnější formy antisemitismu měly úzký vztah k antijudaismu, čili k ideovému směru, jenž byl zaměřen vůči Židům coby národu

odvozujícímu svoji existenci ze svébytného náboženského vyznání – judaismu (viz Langmiur, 1996, s. 57 a násl.). Původní formy antisemitismu tedy vyvěraly z ideové nenávisti vůči Židům. Tato forma antisemitismu není v porovnání s některými následnými formami objektivně iracionální. Je tomu tak z toho důvodu, že judaismus představuje jeden z hodnotových systémů, který soupeří s dalšími hodnotovými systémy, proto je jen logické, že jsou vůči němu tyto jiné systémy v opozici. Tato opozice je přitom založena na reálných aspektech judaismu, jež jsou zastánci opozičních hodnotových systémů odmítány. Paul Lawrence Rose dokonce nepřátelství vůči Židům označuje za jednu s nejsetrvalejších emocí historie Evropy, ne-li světa (in Thomas, 1992, in Hofírek, 2006).

Antisemitismus ovšem není v běžném životě orientován toliko vůči osobám se židovským vyznáním, eventuálně vůči občanům státu Izrael, nýbrž proti veškerým osobám, které jsou pokládány za Židy. Paradoxně tak může být v rozporu s objektivní příslušností k židovskému etniku antisemitismus zaměřen vůči osobám, které s tímto etnikem ve skutečnosti nemají nic společného, když naopak skutečný příslušník židovského etnika zůstává stranou zájmu osob, které jsou nepřátelské proti Židům. Antisemitismus tak do značné míry vychází z iracionálních pozic, neboť určení židovství oběti (údajného Žida) je plně v kompetenci utlačující osoby. Z uvedeného je tedy patrné, že antisemitismus je postaven na faktoru kompenzace, eventuálně na principu obětního beránka.

1.2 Druhy antisemitismu

S ohledem na to, co bylo dosud uvedeno o antisemitismu, je evidentní, že tento jev není v žádném případě homogenní, poněvadž vždy vychází z postojů jedinců či skupin, které se proti Židům či židovství vymezují. Přes veškeré odlišnosti těchto postojů je však možné vždy tu kterou formu antisemitismu zařadit do určité kategorie (druhu), přičemž typologie antisemitismu je poměrně různorodá. Uvedeme si nyní některé z nich.

Internetová encyklopedie Wikipedia uvádí níže uvedené formy antisemitismu (http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus#Formy_antisemitismu):

- **Náboženský antijudaismus** – pojmu „náboženský antijudaismus“ je zde užíváno z důvodu nepřesnosti výrazu „antisemitismus“. Antijudaismus měl do počátku 19. století z velké části náboženský základ, kdy vycházel z odlišností mezi křesťanstvím, respektive islámem a judaismem. Perzekuce a nábožensky motivované násilí vůči Židům bylo do značné míry determinováno tím, že Židé byli zastánci největšího minoritního náboženství v křesťanské Evropě i ve většině islámských zemí. Podstatou náboženského antijudaismu je tak netolerance k židovské víře, z níž vycházelo množství zákonů ve středověku, které zakazovaly židovskou víru a jež ve svém důsledku vedly k vyhánění Židů z řady zemí Evropy.
- **Rasový antisemitismus** – jeho základem jsou v minulosti velmi rozšířené, avšak nesprávným způsobem pochopené teorie o vývoji ras, které spatřily světlo světa v dobách osvícenství. Rasový antisemitismus je možno označit za nejrozšířenější formu antisemitismu, a to od sklonku 19. století až do dnešní doby. Výchozí tezí rasového antisemitismu je předpoklad, že Židé (aniž by bylo podstatné, jaké vyznávají náboženství) jsou méněcennou samostatnou rasovou skupinou. V souvislosti se vznikem rasového antisemitismu se velmi často objevují poměrně rozšířené konspirační teorie, které tvrdí, že Židé mají plány, jak ovládnout svět.
- **Nový antisemitismus** – řada analytiků a zástupců židovských skupin dospěla k názoru, že na sklonku 20. století se vyskytla nová forma antisemitismu, která má úzkou vazbu na levicovou, extrémní pravicovou či islamistickou politiku. Tato forma antisemitismu měla převzít rétorické prostředky i koncepci antisionismu. Hlavními symptomy tzv. nového antisemitismu jsou démonizace Židů, vytváření dvojích standardů nebo zpochybňování existence Státu Izrael. Doposud se však vedou debaty o tom, zda tzv. nový antisemitismus

je vyprofilovanou novou samostatnou formou antisemitismu či se snad jedná pouze o nové projevy původní nenávisti.

Guy Stern, ředitel Holocaust Memorial Center rozlišuje následující druhy antisemitismu (Stern, 2004, uvedeno dle Hofírek, 2006):

- **Náboženský antisemitismus** – zatímco v minulosti byl typický především pro křesťanskou část světa, v dnešní době je záležitostí hlavně islámské části světa. Zde se navíc váže k radikálnímu antiamerikanismu. Křesťanský antisemitismus pramenil z odmítání Židů, aby konvertovali na křesťanskou víru. Cílem křesťanského antisemitismu tak bylo přivést Židy k odmítnutí jejich víry a současně s tím akceptovat křesťanský pohled na svět a život. K náboženskému antisemitismu se často pojí též aspekt spiknutí.
- **Rasový antisemitismus** – je modernější formou antisemitismu, která je postavena na Darwinově evoluční teorii spočívající v přirozeném výběru druhů, přičemž rasový antisemitismus tuto teorii aplikuje na problematiku rasy. Podle teorie rasového antisemitismu jsou z pohledu přirozeného vývoje určité rasy nadřazeny jiným. V tomto smyslu jsou Židé, kteří údajně svoji rasovou příslušnost halí do náboženské víry, jednou z podřadných ras. Rasový antisemitismus tedy vychází z objektivně nezměnitelného znaku. To je nebezpečné, neboť u náboženského antisemitismu bývá Židům umožněno přejít na jinou víru, avšak v případě rasového přístupu nelze tento postup uplatnit.
- **Politický antisemitismus** – je možno charakterizovat jako nejmodernější druh antisemitismu. Objevil se po 2. světové válce v souvislosti se vznikem Státu Izrael. Zastánci politického antisemitismu jsou přesvědčeni o tom, že Židé nejsou oprávněni držet samostatné území, stejně jako nemají nárok na uznání vlastní suverenity na mezinárodním fóru.

Nationmaster Encyclopedia uváděla poněkud jinou klasifikaci druhů antisemitismu (<http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Antisemitism>):

- **Náboženský antisemitismus** – je známý též jako antijudaismus. Určujícím prvkem zde jsou útoky na židovské náboženství. Proto pokud Židé přestali praktikovat svoji víru a veřejně přestoupili na „oficiální“ či „pravou“ víru, útoky vůči nim obvykle ustávaly.
- **Rasový antisemitismus** – je založen na myšlence, že Židé jsou podřadnou rasou, přičemž nadřazenou rasou jsou severští Evropané. Podle této myšlenky jsou Židé rasou, která je v Evropě cizí a kvůli tomu má i odlišnou kulturu. Od dob 2. světové války se rasový antisemitismus zřídka objevil mimo neonacismus a bílý šovinismus.
- **Nový antisemitismus** – v posledních letech přicházejí někteří autoři s pojetím nového antisemitismu. Z pozic levicových, pravicových a radikálního islámu jsou představitelé nového antisemitismu zaměřeni proti vytvoření židovské domoviny ve Státu Izrael. Koncept nového antisemitismu je řadou jedinců kritizován kvůli tomu, že údajně odvrací pozornost od legitimní kritiky státu Izrael.

V dřívějších verzích Nationmaster Encyclopedia byl definován ještě **antisemitismus socioekonomický**, který poukazuje na údajné nadměrné zastoupení Židů v elitních strukturách společnosti. Podle zastánců socioekonomického antisemitismu jsou Židé nepoměrně více zastoupeni v elitních oblastech, jakými jsou ekonomie, práva, politika, lékařství apod., než by odpovídalo jejich procentuálnímu zastoupení ve společnosti. V souladu s touto teorií svět čelí židovskému spiknutí a snaze Židů ovládnout svět (uvedeno dle Hofírek 2006).

Obdobným způsobem, jak bylo doposud uváděno, klasifikovala druhy antisemitismu též v roce 1994 ve Velké Británii **Runnymedeova komise**

antisemitismu (Runnymede Commission on Antisemitism), která užívala poněkud odlišnou terminologii. Prvním druhem antisemitismu byl podle ní **antijudaismus**, který vnímala jako nepřátelský postoj k víře a rituálům židovského náboženství. Dalším druhem antisemitismu je podle ní antisemitský rasismus, jenž vychází z rasového základu. Poslední formou antisemitismu je **antisionismus**, který je vymezen jako nepřátelství vůči Židům vycházející z jejich národní identity, která má svoji vazbu na existenci státu Izrael (uvedeno dle Hofírek 2006).

K jednotlivým shora uvedeným druhům antisemitismu je nutno uvést, že se jedná o weberovské ideální typy, které se v současnosti ve své čisté podobě vyskytují pouze výjimečně. Spíše je možné se setkat s kombinací různých uvedených druhů.

1.3 Projevy antisemitismu

Antisemitismus jako ideový směr má samozřejmě i svoje vnější projevy, kterými se prezentuje (ať již záměrně či nezáměrně). Jedná se o poměrně širokou paletu projevů, která zahrnuje projevy od verbálních a víceméně neškodných, až po formy nejhrubšího násilí vůči Židům, jehož vrcholem byl holocaust v průběhu 2. světové války. K projevům antisemitismu je možné předeslat, že tyto jsou do určité míry historicky podmíněny a prochází tak určitým vývojem. V této části kapitoly půjde především o postižení současných projevů antisemitismu. K nejvýraznějším projevům novověkého a soudobého antisemitismu je možno zařadit tyto (Pavlát in Šišková, 2008, s. 159 a násl.):

- **Zřizování ghett** – segregace Židů patří k jedněm z nejstarších projevů jejich diskriminace. Ačkoliv snahy o rasovou segregaci Židů spadají až do 4. století, teprve až v 16. století začalo docházet k vytváření tzv. ghett, v nichž byli Židé odděleni od ostatních obyvatel zdmi, branami a padacími mosty. Pro opuštění ghetta existovala poměrně přísná pravidla, kterými byli Židé nuceni se řídit. Ghetta zůstávala pořád stejně velká, aniž by jejich velikost zohledňovala neustálé přírůstky obyvatel. S tím byla spojena řada problémů zdravotního, hygienického i bezpečnostního charakteru, které zde byly výraznější v porovnání

se zbytkem daného sídla. S výjimkou Francie zůstal systém ghatt po většině nemuslimské Evropy (v zemích pod muslimskou nadvládou byla úplná segregace uplatňována pouze výjimečně) zachován až do 19. století. U nás bylo významné židovské ghetto v Praze. S dochovanými částmi židovských ghatt je možné se setkat v Polné, Třebíči či v Boskovicích.

- **Odlišující znamení** – izolace a ponižování Židů byla stejně jako v předchozím případě sledována též různými příkazy a nařízeními, podle nichž byli Židé povinni nosit na svém oděvu různé odlišující prvky. Jejich podoba byla proměnlivá jak země od země i v průběhu času. Vedle určitých označení na oděvu se mohlo jednat i o určité přesně dané součásti oděvu, v některých případech i o specifický oděv samotný.
- **Pomluvy o Židech** – v minulosti se vyskytla i řada pomluv o Židech, z nichž některé vedly k bezprostředním protižidovským násilnostem. Jako příklad takových pomluv s fatálními následky z historie lze uvést obvinění ze znesvěcení hostie, rituálních vražd či obvinění ze šíření různých nemocí.
- **Nucená převýchova a omezování porodnosti** – tato forma diskriminace Židů má svůj původ ve středověku. Tehdy byly ze židovských rodin od určitého dosaženého věku odebírány děti, které bývaly následně svěřovány k trvalé převýchově do křesťanských rodin. Nucená převýchova mohla spočívat též v nuceném křtu a ve vynucování konvertování Židů na křesťanství. Pokud se týká omezování porodnosti, lze uvést jako příklad tzv. familiantský zákon vydaný v roce 1726 rakouským císařem Karlem VI. Tento mimo jiné stanovoval, že je povoleno pouze 8541 židovských rodin v Čechách a dalších 5106 na Moravě. Ve svých důsledcích to znamenalo, že oženit se mohl pouze nejstarší syn z rodiny a ostatní museli buďto zůstat bez potomků či odejít ze země.
- **Vyhánění Židů ze země** – Židům taktéž hrozilo vyhánění ze země či z její části nebo z určitého města. K vypovězení Židů ze země došlo v různých časových obdobích např. v Anglii, ve Francii, v Německu, v Rusku, ale i jiných zemích.

K vypovídání Židů ze země docházelo i v našich podmínkách. Takto bylo Židům nařízeno opustit zemi za doby panování císařovny Marie Terezie (1744 - 1748), přičemž toto nařízení se nikdy nepodařilo beze zbytku realizovat, předtím ještě za dob panování Ferdinanda I. Habsburského, které však mělo týž výsledek. Kromě toho byli Židé vyhnáni z některých našich měst (Most, Brno, Jihlava, Uherské Hradiště, Cheb aj.). Vyhánění byli ušetřeni pouze ti Židé, kteří konvertovali na křesťanskou víru.

- **Pogromy** – slovo „pogrom“ pochází z ruštiny, kde znamená „bouře“. K označení násilných akcí proti Židům, spočívajících v připravených či spontánních výbuchů teroru, mučení, znásilňování, vraždění nebo plenění, se používá od roku 1871 po útoku na židovskou kolonii v Oděse. Nejrozsáhlejším pogromem u nás byl několik dnů trvající masakr v pražském ghettu v roce 1389, jemuž padlo za oběť několik stovek Židů.

Vedle těchto nejzávažnějších projevů antisemitismu je nutno poukázat na další méně závažné projevy, ke kterým náleží různé verbální útoky, jejich označování za podřadnou rasu, stranění se jejich přítomnosti, avšak může se jednat o mnoho dalších.

1.4 Dílčí závěr

Pod pojmem „antisemitismus“ je možné chápat nepřátelský vztah a z něj pramenící nepřátelské akce proti Židům. Přitom není rozhodující, zda se jedná o Židy žijící v různých zemích v diaspoře, nebo o Židy žijící ve státě Izrael. Jedná se o jev, který je historicky podmíněný a jako takový prošel v dějinách svým vývojem. V literatuře je možné se setkat s několika odlišnými klasifikacemi antisemitismu. Jako jeho druhy bývají uváděny náboženský antijudaismus, rasový antisemitismus, nový antisemitismus či politický antisemitismus. Poněvadž se v případě antisemitismu jedná o poměrně členitý fenomén, je možné se setkat s jeho různými projevy. K těm typickým je možné zařadit zřizování ghatt, nucení k nošení odlišujících znamení, pomluvy o Židech, nucenou převýchovu, omezování porodnosti, vyhánění Židů ze země či pogromy. Nejtragičtější formou antisemitismu v dějinách byl holocaust.

2. Antisemitismus v zahraničí a u nás

Výše bylo zmíněno, že s projevy antisemitismu bylo možné se setkat již dávno v minulosti. Jde tak o jev rozšířený jak co do hlediska časového, tak i co do hlediska prostorového, jak vyplývá z následujícího výkladu. Tento bude ve své první části zaměřen na vývoj (historii) antisemitismu ve světě, další část kapitoly bude pojednávat o historii antisemitismu u nás. Konečně v závěru této kapitoly bude podána charakteristika současného antisemitismu.

2.1 Historie antisemitismu ve světě

Historii antisemitismu ve světě lze periodizovat obdobným způsobem, jako jsou tradičně periodizovány světové dějiny. Tyto bývají periodizovány na pravěk, starověk, středověk a novověk. Z hlediska řešeného tématu jsou relevantní tři z uvedených období, a to starověk (cca polovina 4. tisíciletí př. n. l. až rok 476, kdy došlo k rozpadu Západořímské říše), středověk (období let 476 až 1492, kdy došlo k objevení Ameriky) a novověk (od roku 1492 doposud).

Antijudaismus ve starověku

V antickém Řecku a Římě souvisely protižidovské tendence s tím, že se Židům nepodařilo začlenit do helénské a pozdně antické společnosti. Kurt Schubert v této souvislosti o Židech píše: „Jejich Bůh Hospodin pro ně byl jediným a nesrovnatelným, jemuž měli sloužit jako uzavřené a od ostatních zřetelně se lišící společenství. Pozdně antická zbožnost se nebránila stavět na roveň bohy různých národů a zemí. Antický člověk spatřoval božské všude, v chrámech a v přírodě, avšak nechápal, že existuje národ, který pro svého – navíc neviditelného – Boha požaduje absolutní uznání a výlučnost. Pokud by Izrael v antice identifikoval svého Hospodina s Jupiterem a pokud by uctívání nějakého Jupitera Jahvina – jako například Jupitera Dolichena – nebo Jupitera Hierosolymitana bylo možností v rámci židovského náboženství, nikdy by se neobjevil antický antijudaismus, Židé by však již dávno zanikli v dějinách.“ (Schubert, 2003, s. 22)

Židovský monoteismus, spočívající ve víře v jednoho Boha, stejně jako s ním související zvyky a rituály, zůstal pro Řeky a Římany nepochopený. Výrazem tohoto nepochopení byl zprvu odpor ve formě pomluv Židů (Pavlát in Šišková, 2008, s. 156). Pokud Židé poslední den v týdnu – šabatu – odpočívali, poněvadž takto učinil po stvoření světa podle knihy Genesis i Bůh po stvoření světa, bylo to jejich odpůrci vydáváno zcela iracionálně za projev lenosti Židů. Podobných pomluv (z nichž některé si navzájem odporovaly) existovala celá řada – Židé se podle jedné z nich prý modlí k vepřům, zatímco podle druhé vepřové maso nepožívají, neboť jim prý zapříčiňuje malomocenství. Rozšířenou byla též pomluva, podle níž jsou Židé nakaženi malomocenstvím.

Náš přední znalec židovských dějin Segert uvádí, že odpor vůči židovství a Židům souvisel i s jejich soudržností – pevná pouta jejich společenství je vydělovala z ostatní společnosti. „Židům se vytýkalo, že pomáhají jen svým a odmítají pomoc jinověrcům. Kritiku, nesouhlas i posměch vzbuzovaly některé jejich zvyky, například obřizka, přísné zachovávání sobotního klidu, odpor proti některým jídlům považovaným za obřadně nečistá (vepřové maso).“ (Segert, 1995, s. 193) Týž uvádí, že ke zdrojům averze vůči Židům mohly náležet rovněž jejich sociální postavení a hospodářská funkce, kdy mohl být jimi dosažený blahobyt trnem v oku některých svých spoluobčanů (Segert, 1995).

Vzhledem k jejich výrazné náboženské i jiné autonomii se k Židům majoritní společnost stavěla velmi často nepřátelsky. Většinová společnost jim zejména kladla za vinu to, že jsou nepřátelští a že pohrdají bohy. Pozvolna tak vznikala o Židech obraz, který je líčí jako lidi vyvolávající konflikty a vyčleňující se ze zbytku společnosti. Po podmanění Židů Římany dospěli odpůrci Židů k závěru, že jsou u Boha v nemilosti a z toho důvodu je prý uvrhl do věčného trestu vyhnanství.

Další etapa starověkého antijudaismu souvisí se vznikem křesťanství. Ve vztahu k Židům křesťané dále rozpracovali tři základní postuláty starověkého antijudaismu:

- Židé jsou odpůrci převažujícího a tím i správného vidění světa;
- Židé jsou konfliktní a vyznávají škodlivou věrouku;

- Židé jsou oprávněně vyloučeni z lidské pospolitosti, poněvadž si tuto svoji izolaci zapříčinili sami.

Výše uvedené postuláty vyjadřující nahlížení na Židy byly produktem deletrvajícího vývoje. Na jejich formulaci mělo vliv oddělování křesťanství od judaismu, stejně jako interní změny v církvi, k nimž došlo posléze. Za předěl ve vztahu křesťanů k Židům je možno považovat konec 1. století našeho letopočtu, kdy došlo k definitivnímu rozdělení obou náboženských směrů. Tehdy se obě boží obce počaly od sebe navzájem ostře distancovat a navzájem se potírat. Walter Schmitthenner tuto situaci ilustruje slovy: „Jedno ranně církevní ustanovení z té doby (asi kolem r. 100) předepisuje křesťanům při modlitbách a půstech takovýto postup: když se modlíte, nemodlete se jako pokrytci (Židé); když se postíte, nepostěte se jako ti pokrytci (opět Židé)...“ (Schmitthenner in Martin, Schulin, 1997, s. 27).

Podoba církevního antijudaismu byla determinována rovněž místem a dobou svého výskytu. Je však nutno uvést, že s ohledem na skutečnost, že církevní antijudaismus vycházel ze striktně formulovaných tezí, sehrál dominantní a osudovou úlohu při perzekuování Židů. Názor křesťanů na Židy vycházel přitom z premisy, že se jedná o „lid staré smlouvy“, jehož role starozákonního vyvoleného národa končí ukřižováním Krista na kříži (viz např. Schubert, 2003, s. 31). Církev na jejím základě dospěla k závěru, že křesťanství zcela nahradilo židovskou náboženskou tradici. V důsledku toho bylo i poslání Izraele považováno za završené a jako takové náležející do minulosti. Římsko-katolická církev se tak pasovala do role jediného, výhradního řádného dědice a nositele původního biblického poselství. Židovská věrouka a rituály mohly být ve světle těchto postojů stavěny pouze do role jakéhosi předobrazu církve a předznamenání samotného křesťanství.

Poněvadž ortodoxní Židé nehodlali opustit svoji víru, odmítali i křest, který je jedním z pilířů křesťanské nauky. Toto odmítání křtu bylo církví vnímáno a interpretováno coby akt neposlušnosti a nepřátelství, v krajních případech i jako ztělesněné působení zla. Židé tak byli chápáni jako přísluhovači samotného satana i jako zarytí odpůrci Boha. Znamý římský historik Gaius Plinius Secundus (známý též jako Plinius starší; 23-79 n. l.) ve své rozsáhlé encyklopedii *Přírodopis* (*Naturalis historia*)

o Židech píše jako o gens contumelia numinum insignis, tj. národ známý tím, že uráží bohy (Plinius, 1974). Jak synagoga, jež je u Židů modlitebnou, tak i hebrejšтина jako jejich mateřský jazyk, byly pro křesťany d'ábovým nástrojem, přičemž d'ábel měl mít podle tehdejších představ sídlo u Židů v duši. Není divu, že v očích církve byli Židé nezřídka považováni za Antikristy (takto je např. označil Abogard ve svém dopise „O nepravé víře Židů“; srovnej Schubert, 2003, s. 37). Právě ortodoxnost, kterou jsou Židé proslulí v podstatě dodnes, byla vykládána jako údajný zdroj jejich utrpení a prokletí.

V důsledku odmítnutí křtu a tím i Kristova spasitelství křesťané o Židech tvrdili, že jsou Bohu „nevěrní“, eventuálně že „odpadli od Boha“. S tím bylo spojeno exemplární zavržení Židů z boží strany. V kontrastu s tímto zavržením bylo povýšení církve v jeho očích. Tyto závěry se staly apologetikou diskriminace a pronásledování Židů, kteří bývali považováni též za vrahy Krista. Součástí triumfu církve tu mělo být rovněž ponížení jejich odpůrců, které spočívalo mimo jiné i v poukázání na vztah moudrých a nemoudrých, vyvolených a zatracených a v neposlední řadě i osvícených a tmářů, přičemž křesťané byli v těchto vztazích vždy tou lepší stranou. Tyto názory do značné míry ovlivňovaly postoj církve k Židům již ve 4. století, kdy bylo nejprve roku 313 křesťanství v Římské říši oficiálně císařem Konstantinem I. Velikým povoleno a později, kdy z něj v roce 380 učinil císař Theodosius státní náboženství.

Antisemitismus ve středověku

K plnému vykrytalizování výše popsaných názorů a postojů církve k Židům došlo v 6. století. Je však nutno dodat, že postoje k Židům v rámci církve nebyly zcela homogenní. Hlavy církve – papežové – oficiálně zastávaly umírněné stanovisko, kdy současně nacházely v teologické rovině odůvodnění současnosti Židů. To však nebylo s to zajistit, aby stejné stanovisko zastávali rovněž nižší církevní hodnostáři. Za této situace nemohlo být s podivem, že řada nižších církevních hodnostářů vyvolávala nenávist a agresi vůči Židům na náboženském základě, popřípadě že tyto negativní jevy trpěla. Odpůrci judaismu byli např. církevní patriarcha Jan Zlatoústý (347 nebo 349-407), Tertullian (cca 160-cca 220), Órigénes (185-253) či Aurelius Augustinus (354-430). Konkrétně Jan Zlatoústý byl proslulý osmi kázáními, v nichž

o Židech hovořil jako o zlu a kromě toho je srovnával se zvířaty (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 157).

Animalizace Židů, čili jejich přirovnávání ke zvířatům, patřila k typickým charakteristikám projevů namířených vůči Židům. Takto byl např. od 10. století satan vyobrazován v podobě kozla, jenž měl údajně „židovské rysy“. Na dnešním německém území byli Židé přirovnáváni k vepřům, jejichž společnou vlastností je nečistota. V protižidovsky zaměřené propagandě bylo možné se dále setkat s připodobňováním Židů ke hmyzu, s nímž měli mít společné obtěžování, cizopasení na krvi i přenášení chorob. Tomuto přístupu odpovídalo i nabízející se chování vůči Židům, které bylo identické s chováním vůči hmyzu – v tomto směru bylo možné Židy bez jakýchkoliv výčitek zničit (rozdrtit, zašlápnout, odehnat apod.).

Církev se tedy ve středověku stala hlavní oporou aktivit zaměřených proti Židům. Odpor vůči Židům se projevil též v křesťanském umění, které stavělo proti sobě „starý Izrael“ a novou (křesťanskou) církev. V alegoriích znázorňujících pohřbívání starého bývali Židé zobrazováni v podobě starce či bytosti se zlomenou berlí nebo se zavázanýma očima. Velmi často se protižidovské tendence projevovaly též ve velikonočních divadelních hrách (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 157).

V běžném životě byli Židé vystaveni poměrně velké diskriminaci, která měla svůj základ v celé řadě různých právních předpisů. Ediktem Milánským (313) byla křesťanství poskytnuta neomezená náboženská svoboda. Ta se ovšem netýkala judaismu. Naopak. Císař Konstantin I. Veliký přijal řadu opatření, která měla na judaismus silně omezující vliv (přestupy na judaismus i bránění Židům v konvertování na křesťanskou víru byly zakázány pod hrozbou trestu smrti). Diskriminující zásady v sociální, ekonomické i politické oblasti shrnoval Theodosiův kodex vydaný císařem Theodosiem II. v roce 438. O něco později (v roce 534) byl vydán byzantským císařem Justiniánem I., který byl známý svým rozhodným přístupem ke všem projevům jiného vyznání, než kterým byla křesťanská ortodoxie, Justiniánův kodex. Tato právní norma kromě jiného zakazovala Židům zastávat posty ve veřejné správě, výstavbu nových synagog či uskutečňování sexuálních styků mezi Židy a křesťany.

Justiniánův kodex měl velký vliv na zákonodárství v celé Evropě. Dlužno však dodat, že v praxi nebyly všechny zmíněné zákony aplikovány striktně. Takto bylo např. franským králem a prvním středověkým římským císařem Karlem I. Velikým (768-814) i jeho následovníky zaručeno Židům právo na život, majetek i modlitbu. Tato benevolence vůči Židům však nebyla zcela nezištná, protože tito si museli velmi často naklánět přízeň panovníků výtěžky z mezinárodního obchodu či z obchodní činnosti, jimž se čile věnovali.

Vztahy křesťanů a Židů se začaly prudce zhoršovat v souvislosti s první křížovou výpravou (1095-1099), kterou vyhlásil na sklonku roku 1095 papež Urban II. Tehdy byly v roce 1096 a 1099 v souvislosti s křížovou výpravou křesťany zmasakrováni Židé v severní Francii, v německé říši a v Jeruzalémě (Mertens in Martin, Schulin, 1997, s. 41). Totéž se opakovalo i na počátku druhé křížové výpravy v letech 1146 a 1147. Příčinu těchto pogromů vystihl pregnantně např. souvěký kronikář Albert z Cách, jenž se zadostiučiněním konstatoval zkázu Emichových hord v Uhrách: „...Bůh je zničil pro jejich kurevnictví a lakotu, neboť z touhy po penězích stavěli Židy před alternativu „smrt nebo křesť“ (Mertens in Martin, Schulin, 1997, s. 46).

Z uvedeného je patrné, že středověký antisemitismus nebyl postaven jen na údajné amorálnosti a bezbožnosti Židů, nýbrž že měl i své ekonomické kořeny. Jedním ze zdrojů obživy Židů totiž bylo i půjčování peněz, které se dělo přirozeně za určitý úrok, a to buď oproti zástavě či proti dlužnímu úpisu. Jakkoliv bylo účtování úroku z ekonomického hlediska nutné, podle církve byla tato činnost v rozporu s duchem křesťanství. „Lichvařit, tj. půjčovat peníze na úrok, tak směli pouze Židé“ (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 158). Půjčování peněz se však mohlo Židům často stávat osudným. Jak píše světoznámý historik Paul Johnson ve své práci *Dějiny židovského národa*: „Mezi velké dlužníky patřila ... chudá venkovská šlechta – třída, z níž se nejčastěji rekrutovali vůdci antisemitských vln. Šlechtic s rodokmenem a prestiží, který ale neměl peníze, byl tím pravým podněcovatelem lůzy. Dějiny nás poučují, že půjčování peněz vedlo ve venkovských oblastech vždycky k problémům“ (Johnson, 1995, s. 206). Vlastnictví peněz představovalo pro Židy tedy do jisté míry

určitou ochranu, avšak na druhé straně vyúsťovalo v eskalaci náboženské nenávisti, jakož i ke vzniku řevnivosti ekonomické.

Třetím pilířem středověkého antisemitismu byly pohnutky psychologického charakteru. Tyto pohnutky byly umocňovány všudypřítomným náboženským a společenským klimatem, jenž byl vůči Židům nepřátelský. K množství zlovolných činů zaměřených proti Židům tak došlo pod vlivem iracionálních předsudků, nejrůznějších pověr, pomluv (zejména obvinění Židů z krvavých zločinů, resp. rituálních vražd a zneuctění hostií; blíže k těmto skutečnostem viz např. Schubert, 2003, s. 47 a násl.), krutosti jednotlivců i celých sociálních skupin obyvatel, nenávisti, zloby či strachu z neznámého (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 159).

Veškeré výše uvedené pilíře středověkého antisemitismu (tj. náboženský, ekonomický a psychologický) se v běžném životě dialekticky ovlivňovaly v závislosti na proměnlivosti hospodářské situace. Na straně jedné mělo náboženské pronásledování za následek ekonomickou diskriminaci, na straně druhé však byly zištné ekonomické cíle zaměřené na židovský majetek skrývány do hávu náboženské perzekuce.

Antisemitismus v novověku

Na postavení Židů se toho příliš mnoho nezměnilo ani na počátku novověku. Příchod tzv. reformace totiž s sebou přinesl v učení náboženského reformátora Martina Luthera (1483-1546) nové protijudaistické prvky. Podobně jako zakladatel islámu, Mohamed, i Luther nejprve nabídl Židům novou náboženskou pravdu očekávajíc, že ji tito přijmou. Ve svém spise *Ježíš Kristus se narodil jako Žid* (1523; *Daß Jesus Christus ein geborener Jude war*) apeloval na křesťany v tom směru, aby nepohrdali Židy, neboť „spása přišla z nich a nikoli z nás“ (srovnej na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther#Postoj_k_.C5.BEid.C5.AFm).

Když se toto Lutherovo očekávání nevyplnilo, svůj postoj přehodnotil a ve svém traktátu nazvaném *O Židech a jejich lžích* (1543; *Von den Juden und ihren Lügen*) zaujal ostré protižidovské pozice. Vyzýval zde k tomu, aby Židé, kteří odmítnou křesťanství, byli dáni do stáji, k odebrání knih Židům, k zákazu možnosti učit židovským rabínům, k pálení synagog a ničení židovských domů či k zákazu pohybu Židů mimo vymezená

místa (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 159). Učení M. Luthera mělo velký vliv na reformovanou církev v Německu a řada jeho myšlenek došla svého praktického naplnění.

Takto byla již před jejím formulováním Lutherem naplněna myšlenka segregace Židů jejich uzavíráním do ghett. Pojem „ghetto“ přitom pochází z italštiny, kde v Benátkách mohli Židé od roku 1516 obývat pouze jim striktně vymezenou část města (bývalá slévárna na kanóny) pojmenovanou „ghetto nuovo“ (Johnson, 1995, s. 232). Z Benátek se systém ghett postupně rozšířil po Apeninském poloostrově i po zbytku Evropy. K tomu přispěla i bula vydaná v roce 1555 papežem Pavlem IV. Aby bylo možné vizuálně odlišit Židy od ostatního obyvatelstva, měli tito za povinnost nošení specifického oděvu či umístění odlišujícího znamení na něm.

V novověku ovšem existovaly i jiné příčiny antisemitismu nežli náboženské důvody. Novodobý antisemitismus předznamenal osvícenci, kteří rovněž odmítali židovskou víru pro její údajnou krutost i židovskou setrvalost ve víře, kterou shledávali za fanatismus, jenž není slučitelný s dominantními hodnotami evropské kultury. Osvícenci v řadě ohledů navázali na dřívější antisemitské stereotypy. V těchto jsou Židé líčeni jako národ lačný po penězích, nepřátelský vůči svému okolí a nevděčný za dobrodiní, které mu bylo prokázáno. Typickým představitelem takových názorů byl Voltaire, který ve svém *Filosofickém slovníku* (1757) konstatoval, že Židé nejsou schopni přispět svým dílem k rozvoji vědy a kultury, ani vytvořit svůj vlastní stát. Tyto myšlenky ovlivnily antisemitismus v následujícím období, kdy příslušníci různých sociálních skupin ve společnosti iracionálně obviňovali Židy z toho, že jsou viníky různých neduhů, které trápily společnost (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 165).

Židé v novověku nebyli ušetřeni ani nejrůznějších násilností, pro které se vžilo označení pogrom. Poměrně rozsáhlé a časté pogromy se odehrávaly na Ukrajině či v Rusku. V letech 1648 a 1649 bylo kozáky Bohdana Chmelnického vyvražděno kolem sta tisíce Židů v Polsku, Bělorusku a Litvě. Další vlnu pogromů bylo možno zaznamenat ve druhé polovině 19. století na jižní a východní Ukrajině. Násilnosti zde páchané přinutily do roku 1884 k emigraci přes dva miliony Židů do USA, což podnítilo myšlenku sionismu (vybudování a udržení vlastního židovského státu).

V roce 1871 se stali terčem útoku Židé z kolonie v Oděse. V letech občanské války (1917-1921) museli Židé čelit na území Ukrajiny a Ruska 887 větším a 349 menším pogromům v 530 komunitách, jimž padlo za oběť kolem 60 tisíc Židů (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 163).

Další vlna pogromů nastala po převzetí moci nacisty v Německu. Docházelo k nim před vypuknutím 2. světové války jak v Německu samotném, tak i na jím okupovaných územích, tj. v Rakousku a tzv. Sudetech v Československu. Tyto akce byly realizovány v souladu s myšlenkou tzv. konečného řešení židovské otázky, kterou formuloval Adolf Hitler ve svém politickém odkazu *Mein Kampf*, a v souladu s níž byli Židé označeni za nepřátele lidstva a jako takoví by měli být zničeni (Dowswell, 2009, s. 15). Největším pogrom proběhl v noci z 9. na 10. listopadu 1938 a do dějin vešel pod označením „Křišťálová noc“ (německy *Kristallnacht*; toto pojmenování bylo použito podle střepů a rozbitých cenností). Tato podle nacistické propagandy spontánní reakce na vraždu nacistického diplomata Ernsta Eduarda von Ratha, kterou spáchal v Paříži dne 9. listopadu 1938 židovský student Herschel Grynszpan, byla ve skutečnosti promyšlenou a organizovanou akcí zaměřenou nepokrytě vůči Židům (Johnson, 1995, s. 464 a 465). Jejím cílem byly židovské obchody a synagogy. Následky tohoto pogromu byly značné: minimálně 267 synagog bylo vypáleno či jiným způsobem poničeno, na sedm a půl tisíce židovských obchodů a bytů bylo vyplněno, během pogromu bylo zabito 91 Židů a dalších cca 30 tisíc jich bylo uvězněno v koncentračních táborech Dachau, Buchenwald a Sachsenhausen (Kárný, 1998, s. 6). Zde uvěznění Židé byli propuštěni až poté, kdy se zavázali k emigraci a následnému zabavení jejich majetku ve prospěch Říše.

Ačkoliv důsledky tohoto pogromu byly pro Židy vskutku kolosální, měli být vystaveni genocidě mnohem zruďnějších rozměrů. Předzvěstí budoucích událostí byl projev Adolfa Hitlera v Říšském sněmu v lednu 1939, kdy tento pronesl, že bude-li mezinárodním židovstvem rozpoutána válka, zasadí se o vyhlazení Židů v Evropě. V této době byla jeho slova brána jako propaganda, která nebude realizována. Zpočátku měli nacisté v úmyslu vystěhovat Židy z Německa a z okupovaných území. Takto bylo navrhováno, aby byli Židé vystěhováni např. na Madagaskar. Postupem času se jim však tento postup zdál nepraktický. Proto za postupujícím wehrmachtem postupovaly

i oddíly SS známé jako Einsatzgruppen (speciální úderné oddíly) s cílem vyhladit Židy. Část z nich byla posílána do ghatt, převážná většina jich však byla pozabíjena. Během masové čistky v Babi Jaru nedaleko Kyjeva v září 1941 bylo za tři dny zastřeleno a pohřbeno v masových hrobech na 33 tisíc Židů. Do konce tohoto roku bylo tímto způsobem zmasakrováno na milion Židů (Dowswell, 2009, s. 50).

Takové nesystematické vyvražďování Židů ovšem bylo chaotické a časově náročné, navíc jej nebylo možné utajit před místními obyvateli ani před zbytkem světa. Na konferenci ve Wannsee na předměstí Berlína konané dne 20. ledna 1942 se tedy nacističtí pohlaváři dohodli na tom, že všichni Židé z nacisty ovládaných území budou posláni do táborů smrti (koncentračních táborů), kde budou popraveni v plynových komorách. Tento přístup byl nazván *die Endlösung* (konečné řešení). Do světových dějin vešel pod označení holocaust (používán je zejména v anglosaských zemích), genocida či šo'a (z hebrejského katastrofa, zničení; Baumann, 2000, s. 130 a 131).

Na území od Norska až po Kavkaz byla v souladu s rozhodnutím z konference z Wannsee pozatýkána většina Židů, kteří byli naloženi do nákladních vlaků a převáženi do koncentračních táborů. Velké množství Židů zahynulo již během těchto transportů v důsledku nedostatku vody, potravin, základní hygienické péče, nemocí či bylo zastřeleno při pokusech o útěk. V některých koncentračních táborech (např. v Osvětimi), bývali Židé rozděleni do dvou skupin – na jedince, kteří budou pracovat pro Říši až do své smrti, a na jedince, kteří budou popraveni neprodleně. V jiných koncentračních táborech (např. v Belzecu, Sobiboru či Treblince) byli Židé vražděni záhy po jejich příjezdu (Dowswell, 2009, s. 51).

Účet za holocaust je děsivý. Podle dostupných údajů měli během 2. světové války nacisté v Evropě pod přímou či nepřímou kontrolou 8 861 800 Židů. Je odhadováno, že z tohoto počtu bylo zavražděno 5 933 900, tj. cca 67 %. V Polsku, které mělo před válkou nejpočetnější židovskou populaci v Evropě, bylo zavražděno více než 90 % Židů (zhruba 3 300 000 osob). Stejný byl i podíl zavražděných Židů v Německu, Rakousku a pobaltských republikách. V protektorátu Čechy a Morava, v Řecku, Holandsku a na Slovensku činil tento údaj kolem 70 %. Bylo zavražděno

přes 50 % Židů v Bělorusku, na Ukrajině, v Jugoslávii, Rumunsku a Norsku (Johnson, 1995, s. 476).

Obrázek 1 Rozmístění koncentračních táborů

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Konzentrationslager.png>

Přes množství nevyvratitelných důkazů, k nimž k nejpřesvědčivějším náleží očitá svědectví vězňů z koncentračních táborů, jakož i existence těchto zařízení, se po

2. světové válce našli jedinci, kteří masové vyvražďování Židů i příslušníků jiných etnik v koncentračních táborech popírali. Již v roce 1948 byla francouzským fašistou Mauricem Bardèchem vydána kniha s názvem *Norimberk neboli Zaslíbená země* (Nuremberg ou la Terre Promise), ve které se vyjadřoval v tom smyslu, že při procesu s válečnými zločinci v Norimberku docházelo k údajnému falšování historie. Bardèche v této knize dále tvrdí, že válku zapříčinili samotní Židé a proto neexistuje důvod, proč by bylo nutné s nimi soucítit. Zpochybňuje v ní i masové vyvražďování Židů, přičemž zpochybňuje jako nevěrohodné jak svědectví vězňů, kteří přežili, tak i fotografie obětí z koncentračních táborů. O plynových komorách tvrdil, že jejich účelem byla dezinfekce šatů. Masová úmrtí Židů v koncentračních táborech dával do souvislosti s nedostatkem potravy a epidemiemi chorob, které byly vedlejším produktem války (Pavlát in Šišková a kol., 2008, s. 168 a 169).

Bardèche měl a má řadu následovníků, kteří se snaží holocaust označit za pouhou smyšlenku, zlehčují její rozsah a jejichž úmyslem je zastříť vinu nacistů na zverstvech páchaných na Židech i zpochybnit jejich úmysl zcela likvidovat Židy. Snahy některých jedinců o popírání holocaustu jsou označovány jako „osvětimská lež“. V současnosti je nejznámějším popíračem holocaustu nedostudovaný anglický historik David Irving, který vydal řadu prací (*The Destruction of Dresden /1963/, Hitler's War and the War Path /1991/, Goebbels: Mastermind of the Third Reich /1996/ či Nuremberg: The last battle /1996/*), ve kterých překrucuje historická fakta, snaží se vylepšovat Hitlerův obraz i zlehčovat negativní stránky antisemitismu a rasismu (http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/zeman_irving#rem2). Tendence popírání holocaustu i další rozvoj antisemitismu po 2. světové válce jsou natolik nebezpečné, že tyto jevy jsou v některých zemích předmětem trestně právního postihu.

V období po 2. světové válce bylo možno nevraživé tendence ve vztahu k Židům pozorovat zejména v SSSR a ve státech tzv. východního bloku. Antisemitismus zde měl ideologické pozadí spočívající v obviňování Židů z podpory trockismu, jenž byl komunistickými vůdci V. I. Leninem a později i J. V. Stalinem považován za nepřijatelnou odchylku od marxisticko-leninského učení. Kromě toho byla komunistická ideologie postavená na materialistickém základě velmi rezervovaná k veškerým náboženstvím. Jejím rysem bylo i potlačování svobodné

národní a kulturní svébytnosti a s touto tendencí se rozhodně neslučovaly osobní vazby Židů, které nerespektovaly jakékoliv hranice vymezené tehdejším politickým uspořádáním světa. V důsledku toho byli Židé obviněni z tzv. kosmopolitismu, který neměl být údajně nakloněn komunistickému pojetí světa. Od této myšlenky nebylo již daleko k tradičnímu obviňování Židů z celosvětového spikleneckého spolčení. Některé názory Židům připisovaly provádění intrik proti socialistickým zemím ve prospěch imperialistického tábora.

V důsledku negativního postoje k Židům byly v Sovětském svazu na počátku 50. let podniknuty kroky vůči inteligenci a umělcům, kteří dále rozvíjeli svébytnou židovskou kulturu v židovském jazyce jidiš. Nejvýznačnější osobnosti kulturního a vědeckého života z řad Židů byly popraveny, kdy záminkou k jejich popravě bylo odhalení údajného spiknutí židovských lékařů, jehož obětí měl být sám J. V. Stalin. Ten dokonce měl plánovat deportaci tří milionů Židů z různých částí SSSR do táborů na Sibiř a na Dálný východ (Medveděv, 2006). Podobně bylo vůči Židům postupováno i v satelitních státech SSSR, kde rovněž byly uskutečněny procesy s politickými odpůrci, které měly antisemitský podtext. Boj proti židovskému buržoaznímu nacionalismu býval ve frazeologii komunismu označován jako antisionismus. Paradoxem zůstává, že ačkoliv byl antisemitismus oficiálně v zemích východního bloku po formální stránce odmítán, v praktickém životě bylo v komunistické propagandě využíváno veškerých antisemitských klišé.

Po 2. světové válce dále docházelo ke vzniku protiizraelského antisemitismu, který souvisel se vznikem židovského státu Izrael, který byl vyhlášen 14. května 1948 v Tel Avivu představitelem židovské Prozatímní státní rady Davidem Ben Gurionem. Země východního bloku měly až na určité výjimky, které netrvaly příliš dlouho, k židovskému státu antagonistický vztah, který se mimo jiné projevoval i tím, že sionismus byl srovnáván s nacismem. Vyvrcholením snažení zaměřeného proti židovskému státu, které bylo koordinováno s arabskými státy, bylo přijetí rezoluce Valného shromáždění OSN, v níž byl sionismus označen za formu rasismu a rasové diskriminace. K jejímu přijetí došlo přes odpor demokratických států v roce 1975 a tato zůstala v platnosti až do roku 1991, kdy došlo po pádu tzv. železné opony k jejímu zrušení (Avineri, 2001).

Jestliže v Evropě po skončení 2. světové války vlna zájmu o klasická antisemitistická díla opadala, poněkud odlišná byla situace v zemích arabského světa. Přestože zde byla tato díla vydávána jak před válkou, tak i v jejím průběhu, zájem o ně v arabském prostředí kulminoval po vzniku státu Izrael. Antizionismus a antisemitismus mezi Araby vytvářel živnou půdu pro teroristické útoky. Znáмым se stal únos a pozdější zavraždění jedenácti izraelských olympioniků během olympijských her v Mnichově, který provedla pod krycím názvem „Irkít a Biram“ teroristická organizace Černé září spadající pod Fatah dne 5. září 1972 (Lukešová, 2008). K dalším útokům na Židy došlo např. na počátku 80. let minulého století v Bruselu a v Paříži, v roce 1986 v Istanbulu (zde bylo v synagoze Neve Šalom při pumovém útoku provedeném organizací Abu Nidala zabito 25 vyznavačů judaismu) nebo 18. července 1994 v Buenos Aires (zde bylo při pumovém útoku na centrum Židovské obce zabito 96 Židů; <http://1994.navajo.cz/>).

2.2 Historie antisemitismu u nás

Antisemitismus u nás ve středověku

Doložitelné počátky židovské přítomnosti v tzv. historických českých zemích spadají do 9. a 10. století. Až do doby vyhlášení první křížové výpravy bylo právní postavení Židů u nás relativně příznivé, neboť podobně jako ostatní cizinci si mohli svobodně zvolit místo svého pobytu, provozovat obchod a řemesla, nabývat půdu i domy. Lze se taktéž domnívat, že obce Židů měly plnou vnitřní autonomii. Někteří Židé získali i vysoká postavení u dvora. Už tehdy se však projevovala závist místního obyvatelstva vůči bohatství cizích kupců a podnikatelů.

Nevraživost ve vztahu k Židům, která se v Evropě projevila v souvislosti s první křížovou výpravou, u nás vyústila v roce 1096 k pogromům v Praze a Brně. Jak uvádí Martin Prudký, „v této době se v rámci antijudaistických nálad proti Židům obecně uplatňují nařčení o hanobení křesťanských symbolů, znesvěcování hostií (mučení těla Kristova), rituálních vražd křesťanských dětí, jejichž krev je prý užívána v kultu. Jakkoli proti těmto pomluvám již tehdy vystupovali mnozí teologové i představitelé

církve (např. papež Innocenc IV.), byly po staletí velmi populární a užívaly se často jako argumenty k pogromům“ (Prudký in Baumann, 2000, s. 163).

Na postavení Židů u nás měla negativní vliv usnesení IV. lateránského koncilu konaného v roce 1215, který požadoval úplnou segregaci Židů a jejich viditelné označování na oděvu. Tyto požadavky našly svého uplatnění i v našich podmínkách. Král Přemysl Otakar II. (1233-1278) vydal na základě předchozích výnosů a privilegií tzv. Statuta Judaeorum, která se stala zákonným pravidlem pro úpravu postavení Židů u nás de facto až do 18. století (Kuthan, 1993). Tento dokument mimo jiné oddělil židovské společenství od křesťanské společnosti, stanovoval pravidla vnitřní autonomie (přímé podřízení Židů králi) i je zavazoval k poměrně velkým daním a v případě nutnosti též k mimořádným dávkám a půjčkám.

V následujících letech bylo důležité, jaké stabilní politické či společenské poměry u nás panovaly. Léta relativního klidu se tak střídala s pogromy na Židy (k těmto došlo např. na velikonoční neděli v roce 1389 v Praze, v roce 1421 v Chomutově, v roce 1618 v Praze aj.). Nezřídka se Židé stali obětí kořistnických choutek panovníka, který je z uvěznění propustil až po zaplacení výkupného nebo za příslib opuštění země (např. císař Ferdinand I. Habsburský či císařovna Marie Terezie; Prudký in Baumann, 2000, s. 164). V souladu s tendencemi v Evropě i u nás vznikala židovská ghetta. Židovské obce byly po několik století de facto zcela samostatnými správními jednotkami. I z toho důvodu byl kontakt s okolním křesťanským světem z velké části omezen pouze na obchodní aktivity, především pak na finančnictví. Proto si po staletí židovské obce zachovaly jak náboženskou svébytnost, tak i vlastní jazyk (jidiš) a kulturu. Tyto poměry byly zachovány až do doby reformy osvícenského panovníka Josefa II. (1780-1790).

Antisemitismus u nás v novověku

Snahou reformy Josefa II. bylo cílené zařazení Židů do většinové civilní společnosti. Tento cíl měl být zajištěn prostřednictvím zrušení povinnosti nosit zvláštní označení na oděvu, povolením obchodní činnosti bez jakýchkoliv dosavadních omezení, uvolněním dosavadních zákazů podnikat v řemeslech a zemědělstvích a přímou výzvou k zakládání továrních provozů. Naproti tomu však tyto reformy nezrušily tzv. numerus

clausus¹ a domovské právo tak bylo i nadále omezeno pouze na místa, kde se Židé vyskytovali před rokem 1725. Reformy navíc ve velké míře zasahovaly do židovské vnitřní autonomní správy, především do soudní (Magenschab, 2008, s. 136 a násl.).

K dalšímu uvolnění poměrů ve vztahu k Židům v habsburské monarchii došlo po revolučním roce 1848. Do roku 1859 bylo povoleno Židům povoleno svobodné stěhování a usazování, svobodné uzavírání sňatků, nabývání domovního majetku a nakonec též vlastnictví půdy. K plné občanské a politické rovnoprávnosti Židů pak došlo na základě tzv. prosincové ústavy (něm. *Dezemberverfassung*) z roku 1867, konkrétně na základě její části – zákona o všeobecných právech státních, jenž byl uveřejněn v Říšském zákoníku pod číslem 142/1867 ř. z. Toto uvolnění však na druhé straně s sebou přineslo řadu protižidovských vystoupení (Prudký in Baumann, 2000, s. 168).

Proces židovské emancipace probíhal ve vzájemném ovlivňování se s českým národním obrozením, které se výrazně vymezovalo vůči německé kultuře. Vztahy k Židům tak byly do značné míry limitovány skutečností, že Židé museli v rámci josefínských reforem přijmout německá jména a ve školách, které navštěvovali, byla němčina povinným jazykem. Židé se proto často spontánně přikláněli k německému jazyku a k německé kultuře. To bylo jedním ze zdrojů problémů ve vztazích s českým obyvatelstvem.

Kromě národnostních a rasových důrazů prožívaly ve druhé polovině 19. století renesanci i staleté předsudky a pověry. I v mezinárodním měřítku byla známá tzv. Hilsnerova aféra, v níž byl v roce 1899 vykonstruovaným způsobem obviněn z rituální vraždy Anežky Hružové v Polné Žid Leopold Hilsner. Na základě tohoto obvinění byl Hilsner soudem v Kutné Hoře odsouzen k trestu smrti, který byl rozhodnutím císaře Františka Josefa I. změněn na doživotní žalář. V roce 1918 byl nakonec Hilsner z vězení propuštěn (Kubík, 1992).

Hilsnerův případ byl sice nejznámější, avšak identických obvinění a procesů se v tehdejší době vyskytla celá řada. Tzv. hilsneriáda s sebou přinesla velkou vlnu

---

¹ Z latiny; v překladu uzavřený počet, uzavřené číslo.

antisemitismu, který byl z velké části podnícen způsobem informování o této aféře německým i českým tiskem. Proti nesmyslnému obvinění vystoupil v této době i náš pozdější první prezident T. G. Masaryk, jenž na jedné straně požadoval pro Hilsnera spravedlivý soudní proces, na straně druhé vystoupil proti antisemitismu jako takovému, když konstatoval „Když přijímám Ježíše, nemohu být antisemitou. Jedno, nebo druhé. Buď křesťan, nebo antisemita.“ (citováno dle Prudký in Baumann, 2000, s. 170).

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 se v židovské komunitě u nás dále projevovaly tendence patrné na přelomu století. Především docházelo k demografickým změnám v náboženských obcích, kdy řada z nich na venkově zanikla, zatímco ve městech docházelo k jejich rozvoji. Židé se uplatňovali velmi úspěšně jak v ekonomice, tak i v kultuře. Nejlepší autoři psali převážně německy (Max Brod, Franz Kafka, Franz Werfel, Oskar Baum, Johannes Urzidil a řada dalších). Významnou roli sehrávali taktéž literární překladatelé (Otokar Fischer, Pavel Eisner, Arnošt Kraus a jiní), kteří byli jakýmsi „staviteli mostů“. Židé tak působili na rozhraní kultur, avšak zároveň tlumočili v moderní společnosti svébytnost svých tradic. To přispělo ke vzniku velmi cenných kulturních děl, jež na jedné straně zachovávala svéráz jazyka a tradice, na straně druhé tato díla přesahovala národnostní hranice. Proto představovala neocenitelný přínos k pluralitnímu charakteru a celkové kulturní atmosféře tehdejší střední Evropy.

Antisemitismus u nás v období 2. světové války

Nejtragičtější kapitola židovských dějin u nás se, stejně jako kdekoliv jinde, začala psát v období nástupu fašistů k moci v Německu a zejména pak v období 2. světové války. Na základě tzv. mnichovské dohody uzavřené dne 30. září 1938 bylo Československo přinuceno odstoupit Německu velkou část svých pohraničních území (tzv. Sudety), z nichž do vnitrozemí uprchlo v očekávání budoucích událostí asi 25 tisíc Židů. Jejich předtuchy byly potvrzeny v noci z 9. na 10. listopadu 1938, kdy bylo během pogromu nazvaného Křišťálová noc na odstoupených územích zdemolováno minimálně 35 synagog a množství židovských hřbitovů (Kvaček, Chalupa, Heyduk, 1988, s. 153). ,

K podstatnému zhoršení postavení Židů došlo po zabrání zbytku území okleštěné republiky německou armádou dne 15. března 1939 a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren). Oficiální statistiky v té době uváděly, že území protektorátu obývá 118 310 Židů, z nichž drtivá většina – 103 930 – vyznávala židovské náboženství, zbytek, tj. 14 350 osob bylo jiných náboženských vyznání, popřípadě bez víry (Pěkný, 1993, s. 336). Po zabrání zbytku území bylo Židům Nařízením Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 zakázáno disponovat s majetkem, který převzali stanovení němečtí správci. Za tím účelem byli Židé povinni odevzdat soupisy vlastněného majetku a cenností uložit do bank, přičemž dispoziční právo k účtům bylo vázáno. Postupem času došlo z důvodu údajného „neárijského původu“ k vyloučení Židů z lékařství, advokacie a výkonu všech funkcí veřejné správy. Na základě Vládního nařízení ze dne 4. července 1939 o právním postavení židů ve veřejném životě nesměli Židé vykonávat i množství dalších profesí. Byly uzavřeny židovské školy a zrušeny židovské organizace a spolky. Židé nemohli navštěvovat nejprve ani školy německé a od léta roku 1940 ani české školy.

V prvních zhruba dvou letech existence protektorátu bylo ze strany německé okupační správy podporováno vystěhovávání Židů z území protektorátu. Možnost vystěhovat se z protektorátu ovšem nebyla pro Židy nezištným krokem. Povolení k emigraci udělovaná okupační správou byla vykoupěna vysokými daněmi i hrazením dalších dávek. Majetek, který před emigrací i po úhradě zmíněných vysokých odvodů Židům zůstal, jim byl v podstatě odebrán a dán do dispozice německým bankám a posléze byl zabaven do dispozice Říše. V souladu s oficiálními statistickými údaji takto opustilo v roce 1939 území protektorátu 19 016 Židů, v roce následujícím to bylo 6 176 osob. V následujících dvou letech emigrovalo z protektorátu už jen 817 židovských obyvatel, přičemž počínaje říjnem 1941 došlo k absolutnímu zákazu emigrace Židů (Pavlát a kol, 2001).

Vedle oficiální emigrace ovšem Židé utíkali z protektorátu bez souhlasu úřadů. Do vypuknutí 2. světové války (1. září 1939) bylo cílem útěků Židů Polsko, kam se obvykle dostávali přes území Slovenska. Podle dostupných údajů oficiální či neoficiální cestou opustilo během 2. světové války území protektorátu na 30 tisíc

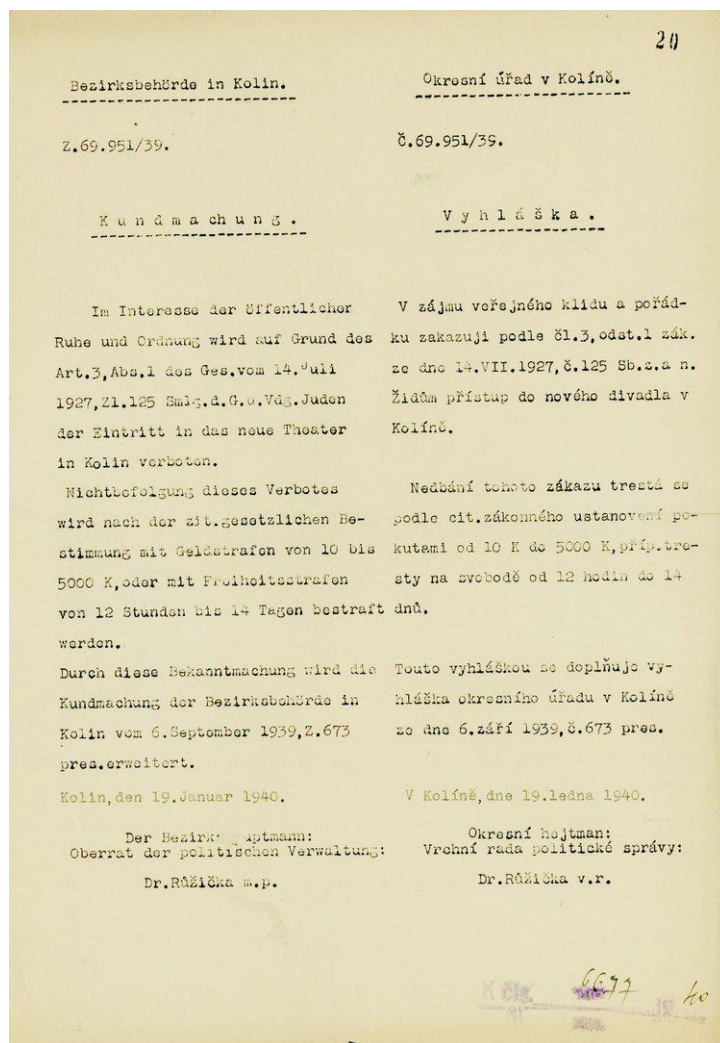
osob, které byly v pojetí tzv. Norimberských zákonů (Nürnberger Gesetze) Židy². Úřady v případě emigrace od Židů zjišťovaly, která země je jejich cílem. Zhruba 50 % jich podle takto získaných údajů směřovalo do některé z evropských zemí. Pokud byl jejich cíl tento, očekávanému nebezpečí velká část Židů stejně neunikla, neboť po dobytí většiny Evropy wehrmachtem se opětovně dostali do sféry německého vlivu. Takto bylo identifikováno např. v transportech Židů do Osvětimi více než 600 emigrantů z protektorátu.

Snahou okupačních úřadů bylo izolovat Židy od zbylého obyvatelstva. S tímto cílem byla přijata celá řada opatření. Od února 1940 byly osobní doklady Židů označeny výrazným červeným písmenem „J“, které bylo zkratkou německého slova Jude, tj. Žid. Od 1. září 1941 bylo povinností Židů nosit na oděvu na prsou žlutou šesticípou hvězdu s černým německým nápisem „Jude“. V roce 1941 byly rovněž uzavřeny veškeré synagogy a židovské modlitebny. Postupně se z rozhodnutí úřadů Židé nesměli stěhovat (s výjimkou případů, kdy jim to bylo nařízeno úřady), cestovat, používat prostředky hromadné přepravy osob, navštěvovat restaurace, divadla, kina a další veřejnosti přístupné prostory. Současně měli zapovězený vstup na trhy, do parků a lesů, do některých ulic a na určitá náměstí. Po osmé hodině večerní jim bylo zakázáno vycházet z domu. Dalším projevem jejich rasové diskriminace Židů byl zákaz nakupování denního, používání telefonu, gramofonu a rozhlasových přijímačů. Pokud Žid nějaký rozhlasový přijímač vlastnil, musel jej odevzdat úřadům. Nakupovat mohli pouze ve vymezené době a v určených obchodech. Přesto však byli vyloučeni z přidělu ovoce, sýrů, cukru, ryb, drůbeže, masa, vajec, mléka, cibule, česneku, cukroví, vína a destilátů, tabákových výrobků a některých dalších druhů zboží (Prudký in Baumann, 2000, s. 173).

---

² V souladu s tzv. norimberskými zákony a navazujícími prováděcími předpisy byl za Žida považován každý, kdo se přihlásil k judaismu členstvím v židovské obci. Jelikož se však jednalo o „objektivní kritérium krve“, vyplývalo „židovství“ nikoliv jen ze současné či dřívější příslušnosti dané osoby k židovskému náboženství, nýbrž i současným či dřívějším židovským náboženstvím jeho rodičů a prarodičů, eventuálně jeho manželského partnera. Na fakt „židovství“ neměla vliv ani případná konverze ke katolicismu, jak o tom svědčí neúspěšné pokusy vyhnout se perzekuci Židů v Maďarsku. Srovnej Norimberské zákony. Online. 27. 11. 2009. [citováno 10. 3. 2010]. Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Norimberské_zákony

Obrázek 2 Vyhláška z Kolína zakazující vstup Židů do kin

Zdroj: <http://www.holocaust.cz/cz2/victims/document/44395>

Veškerá výše uvedená opatření sledovala jediný cíl – připravit podmínky pro tzv. „konečné řešení“ židovské otázky v zemi. V této přípravné fázi byly zmapovány počty Židů i jejich majetek. V následné fázi mělo dojít k transportům Židů do koncentračních táborů a tam k jejich vyvraždění. Do října roku 1941, kdy byly z našeho území zahájeny transporty Židů do koncentračních a vyhlazovacích táborů, zůstalo v protektorátu cca 96 tisíc osob, jež podléhaly tzv. Norimberským zákonům.

Z nich naprostá většina, přibližně 89 tisíc, byla deportována do koncentračního tábora v Terezíně, eventuálně přímo do vyhlazovacích táborů v Osvětimi a jinde. Z deportovaných Židů zahynulo kolem osmdesáti tisíc osob, další byli popraveni po svém zatčení z důvodů různé nelegální činnosti (Bergerová a kol., 1992, s. 112). V důsledku holocaustu po 2. světové válce ukončilo svoji činnosti 153 židovských obcí (Pařík in Fiedler, 1992, s. 21). Pro úplnost je možno k válečným událostem podotknout, že množství Židů, jimž se podařilo uprchnout před perzekucí, bojovalo na různých bojištích Evropy

Antisemitismus u nás v letech 1948 až 1989

Další vlna antisemitismu u nás proběhla na ideologických základech po převzetí moci v zemi komunisty v únoru 1948. Projevila se zde závislost vnitřní politiky naší země na postojích SSSR, který byl hegemonem tzv. východního bloku. Zatímco zpočátku byl ze strany SSSR krátce vzniklý židovský stát z jeho strany podporován, záhy byl sionismus označen (poté, co odmítl komunistickou ideologii) za nepřátelskou ideologii a v tomto duchu bylo postupováno vůči všem Židům, i těm, kteří tvořili obyvatelstvo vlastních států východního bloku. U nás se nejvýrazněji takto motivovaný antisemitismus projevil na počátku 50. let minulého století, kdy byly zinscenovány procesy s výrazně antisemitistickým akcentem. Nejznámějším procesem tohoto druhu u nás byl proces konaný v roce 1952 se skupinou třinácti bývalých vysoce postavených funkcionářů KSČ (mimo jiné London, Fischl, Löbl, Simone, Hajdů, Margolius aj.) v čele s bývalým generálním tajemníkem ÚV KSČ Rudolfem Slánským (Prudký in Baumann, 2000, s. 174). Všichni obžalovaní byli odsouzeni k trestu smrti, který byl vykonán, přičemž v rozsudku byl zdůrazněn i židovský původ údajných pachatelů podvratné činnosti.

I v následujícím období Státní bezpečnost věnovala zvýšenou pozornost Židům a židovským obcím. Například byly tajně pořizovány soupisy Židů obývajících naši republiku. Uvolněných poměrů souvisejících s tzv. Pražským jarem na sklonku 60. let proto využila řada Židů k emigraci. Dalším výrazem antisemitismu komunistické éry bylo i to, že nesměly téměř vycházet knihy se židovskou tematikou, jakož i to, že výuka židovského náboženství a hebrejštiny byla potlačována (Pavlát in Šišková, 2008, s. 171).

2.3 Současný antisemitismus

Pro současný antisemitismus bývá někdy používáno taktéž pojmu „nový antisemitismus“. Tímto pojmem bývají nezdědka označovány projevy, které jsou směřovány vůči Státu Izrael. Tyto projevy mají svůj základ v kritice politiky Státu Izrael a v tomto ohledu do značné míry splývá s antisionismem. Kritiku Izraele lze přitom od antisemitismu rozlišit na základě tzv. 3D testu. Jeho podstatou je teze, že pokud kritika Izraele vytváří dvojí standard, tuto zemi dmonizuje nebo delegitimizuje její právo na existenci, pak se jedná o nový antisemitismus (srovnej http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus#Nov.C3.BD_antisemitismus).

Termín „nový antisemitismus“ se objevil v souvislosti s dalším narůstáním antisemitismu v západní Evropě poté, kdy došlo k selhání dohody z Osla přijaté roku 1993, která tvoří součást izraelsko-palestinského mírového procesu, později v souvislosti s tzv. druhou intifádou (nebo také intifádou Al-Aksá), která propukla po návštěvě Ariela Šarona, představitele strany Likud, na Chrámové hoře dne 28. září 2000, a konečně po teroristických útocích z 11. září 2001. Autoři píšící o novém antisemitismu konstatují, že „... antiamerikanismus, antisionismus, „Third Worldism“ (ideologie, usilující o emancipaci zemí třetího světa) a odpor k politice vlády Izraele nebo k samotné existenci státu Izrael jako židovské vlasti jsou s antisemitismem spojeny, nebo jsou jeho zástěrkou.“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus#Nov.C3.BD_antisemitismus).

Za hlavní složky „nového antisemitismu“ bývají tedy jeho teoretiky považovány militantní antisionismus, islamistický fundamentalismus, neonacismus, jakož i určité projevy extrémní levice. Pro šíření antisemitismu v současnosti je navíc významný rozvoj moderních informačních a komunikačních technologií (internet, e-mail, mobilní telefony apod.). V důsledku toho dřívější lokální a historicky podmíněný antisemitismus přešel do fáze, kdy se z něj stala ideologie nenávisti, která se nově šíří i tam, kde po stránce historických a kulturních tradic nemá žádné zázemí (Pavlát in Šišková, 2008, s. 172).

Zatímco dříve byl antisemitismus v západní Evropě spjat povětšinou s neonacismem a extrémní pravíci, v současnosti je opět již tradičně záležitostí krajní

pravice, ale pronikl i do politiky levicové a v neposlední řadě je nutno v souvislosti s ním zmínit i islamismus. Kromě toho se lze v současnosti setkat s různými antisemitisticky orientovanými subkulturami mládeže (např. skinheady), z nichž některé mají na velmi vysoké úrovni organizovány celostátní, ba i mezinárodní základny. Část z nich je motivována ideologicky, jiné jsou zločinecké nebo polozločinecké. Tyto skupiny jsou do značné míry zasaženy antisemitismem, ačkoliv jejich bezprostředním cílem jsou zpravidla jiné skupiny, které jsou považovány za nepřátelské, a to z toho prostého důvodu, že jsou pro ně snadno identifikovatelné (Laqueur, 2007, s. 123).

Pokud se týká východní Evropy, zde došlo k další vlně antisemitismu po pádu tzv. železné opony na přelomu 80. a 90. let minulého století. Rozvoj antisemitismu ve státech bývalého východního bloku je tu spojen s různými nacionalistickými uskupeními, stejně jako se subkulturami typu Skinheads, které se zde jako vedlejší produkt demokratizace společnosti vyskytly.

Například na Slovensku jsou hlavními nositeli antisemitismu Slovenská ľudová strana, Strana slobody a Strana národnej jednoty. Z extremistických skupin v této zemi je nutno uvést zejména některé skinheadské skupiny, z nichž některé jsou sdruženy s jinými extremistickými subjekty v Ultrapravicové národní frontě (UNPF) Bronislava Sisaka, které podnikly řadu útoků antisemitského zaměření. V Maďarsku se prvky antisemitismu vyskytují u xenofobních uskupení – Maďarské strany spravedlnosti a života (MIEP) a Strany drobných nezávislých vlastníků (FKgP). V Rumunsku se výrazně antisemitisticky etablovala Strana Velkého Rumunska (Partidul România Mare – PRM), která své myšlenky prezentuje mimo jiné i na stránkách týdeníku România Mare. Se spíše umírněným nacionalismem je možné se setkat v Bulharsku, neboť ten zde „nikdy nemobilizoval davy“ (Milza, 2005, s. 425 a násl). V Rusku je nejznámějším antisemitským uskupením hnutí Pamjat', které ve své činnosti (a nejen ono), navazuje na tradice antisemitismu v této zemi z dob carského Ruska a poté z dob Stalinovy éry.

Určitým paradoxem antisemitismu, který se projevuje v Evropě po 2. světové válce, je absence prvku objektivního Žida. Zatímco v období před 2. světovou válkou

existovaly ve většině evropských zemí početné židovské komunity, v důsledku holocaustu či exodu Židů do Státu Izrael po jeho vzniku, jsou zde počty Židů v současnosti poměrně nevýznamné. To však nebrání zjevně tomu, aby se zde protižidovské tendence vyskytovaly i nadále. Je tomu tak proto, že současní antisemité považují za Žida nikoli toho, kdo se jím cítí, nýbrž toho, koho si tak na základě svých subjektivních závěrů označí. Antisemitismus tak v těchto případech postrádá jakýkoliv objektivní základ.

2.4 Dílčí závěr

Antisemitismus se vyskytuje v různých podobách v podstatě již od starověku. V Antice měl podobu antijudaismu. Na sklonku starověku a zejména ve středověku bylo možné antisemitismus vnímat jako určitý aspekt ve vztahu judaismu a křesťanského náboženství. Vzhledem k ortodoxnosti Židů bylo vůči nim přijímáno množství opatření, jejichž cílem bylo hlavně obrátit je na křesťanskou víru. K těmto opatřením náleželo vytváření ghett, povinnost Židů nosit označení na oděvu aj. V novověku vlnu antisemitismu odstartovali osvícenci, kteří poukazovali na určité údajné charakteristiky, které jsou Židům vlastní (např. byla zdůrazňována jejich nesnášenlivost vůči svému okolí a nízká ochota přizpůsobovat se).

Vedle odsuzování Židů a jiných méně závažných forem antisemitismu bylo možné se setkat i s masovým vyvražďováním tohoto etnika – tzv. pogromy. Nejtěžší etapou židovského národa bylo období 2. světové války, kdy mu šlo v důsledku holocaustu o holé přežití. Antisemitismus u nás v podstatě již od zhruba 10. století kopíroval tendence v Evropě. Rovněž u nás bylo možné se v souvislosti s protižidovskými náladami setkat s vykonstruovanými procesy, z nichž nejznámější je tzv. Hilsnerova aféra z konce 19. století, a dále proces se židovskými komunistickými politiky v čele s Rudolfem Slánským. Současný antisemitismus (někdy též zvaný jako „nový antisemitismus“) se vyznačuje absencí objektu svého zájmu, tj. Židů, neboť jejich počty v evropských zemích jsou zejména v důsledku holocaustu velmi nízké. V porovnání s minulostí již není výsadou extrémní pravice, nýbrž i záležitostí extrémní levice a islamistů.

3. Projevy antisemitismu u nás v současnosti

Přestože antisemitismus představuje i u nás určitý problém, nebyla tato problematika ani v období po roce 1989 předmětem většího množství průzkumů, které by jednak zmapovaly aktuální stav tohoto fenoménu v našich podmínkách, jednak indikovaly tendence jeho případného vývoje. Vzhledem ke stanovenému cíli empirické části práce bude vhodné se nejprve ve stručnosti zmínit o průzkumech k problematice antisemitismu u nás a posléze interpretovat výsledky průzkumu, jenž byl k této problematice proveden v souvislosti se zpracováním této diplomové práce.

3.1 Exkurz průzkumu antisemitismu u nás po roce 1989

Jak bylo předznamenáno v úvodu této kapitoly, problematice antisemitismu není u nás v porovnání s jinými tématy věnována na poli průzkumu přílišná pozornost. Tento nepřilíš rozvinutý stav bádání je navíc umocněn skutečností, že naprostá většina průzkumů k otázce antisemitismu je zasazena do širšího rámce průzkumů vztahujících se obecně k rasové nesnášenlivosti či jiným obdobným tématům. Za této situace je možno dané průzkumy hodnotit z hlediska validity do určité míry jako problematické.

Hovoříme-li o průzkumech, které se do větší či menší míry zabývají problematikou antisemitismu, pak je možné zmínit především výzkumy prováděné Institutem pro výzkum veřejného mínění (IVVM), jenž do roku 2000 vyvíjel svoji činnost v rámci Českého statistického úřadu, a jeho nástupce Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR (CVVM), které vzniklo po zániku IVVM. Jedná se např. o výzkumy „Veřejnost o projevech rasové nesnášenlivosti“ (1998) a „K národnostní a rasové nesnášenlivosti“ (1999), které provedl IVVM, či o výzkum nazvaný „Náš vztah k jiným národnostem“, jenž byl uskutečněn v roce 2003 CVVM. Ve všech třech uvedených případech se jedná o kvantitativní výzkumy, tedy o výzkumy prováděné obdobnou metodikou, jaká byla použita v této práci. Výběr těchto výzkumů byl proveden s ohledem na zaměření vlastního výzkumu.

Výzkum „Veřejnost o projevech rasové nesnášenlivosti“

Jak vyplývá ze samotného názvu tohoto výzkumu, jenž byl proveden především ve dnech 1. až 7. prosince 1998, předmětem jeho zájmu byl pohled veřejnosti na vybrané projevy rasové nesnášenlivosti. Zúčastnilo se jej 1190 respondentů, kterými byly osoby starší patnácti let s českým občanstvím.

V rámci tohoto výzkumu byla položena mimo jiné i otázka, která byla při výzkumu pokládána v období let 1995 až 1998: „Co si myslíte o činnosti soudů, policie a obecních zastupitelstev? Postupují důrazně vůči projevům rasové nesnášenlivosti?“ Respondenti tu měli na výběr škálu odpovědí zahrnující možnosti „rozhodně ano“, „spíše ano“, „spíše ne“, „rozhodně ne“ a „nevím“. Ačkoliv se tato otázka nedotazovala přímo na názory veřejnosti na postup státních a jiných orgánů vůči projevům antisemitismu, je možné ji pokládat za relevantní. K tomuto závěru lze dospět na základě tzv. kategorického sylogismu, podle něhož to, co platí pro obecné, musí zároveň platit i pro jednotlivé (zvláštní). Projevy rasové nesnášenlivosti v tomto ohledu v sobě totiž zahrnují projevy antisemitismu. Zjištěné výsledky jsou shrnuty v tabulce 1.

Tabulka 1 Názory na důraznost postupu veřejných orgánů vůči rasistickým projevům

Postup orgánů je důrazný	Rok			
	1995	1996	1997	1998
Rozhodně ano	2 %	3 %	3 %	4 %
Spíše ano	13 %	18 %	16 %	28 %
Spíše ne	46 %	42 %	40 %	34 %
Rozhodně ne	29 %	19 %	23 %	17 %
Nevím	10 %	18 %	18 %	17 %

Zdroj: Výzkum „Veřejnost o projevech rasové nesnášenlivosti“

Vzhledem k tomu, že více než 50 % respondentů v každém roce považovalo postup veřejných orgánů vůči rasistickým projevům za spíše či rozhodně nedůrazný, je možno vyslovit závěr, že větší část veřejnosti v tomto období případné antisemitistické projevy odsuzovala. S tímto závěrem korespondují výsledky

předmětného výzkumu k otázce zaměřené na stanovisko respondentů k otázce devastování židovských památek a hřbitovů, které odsuzovalo celých 85 % dotázaných, zatímco pouhých 6 % se k tomuto problému stavělo shovívavě.

Výzkum „K národnostní a rasové nesnášenlivosti“

Tento výzkum prováděný IVVM byl uskutečněn v období od 4. do 11. listopadu 1999. Zúčastnilo se jej 925 respondentů z řad občanů naší republiky starších patnácti let. Předmětem jeho zájmu bylo subjektivní prožívání respondentů související s národnostní či rasovou nesnášenlivostí. Zde je možné podotknout, že stejnou metodikou prováděl IVVM identické výzkumy od roku 1990, proto je možné k příslušným otázkám uvést souhrnné výsledky za období let 1990 až 1998.

Jedna z otázek tohoto výzkumu zněla následovně: „Stalo se Vám, že jste v loňském roce v České republice pociťoval/a vůči vlastní osobě nevráživost z důvodů národní příslušnosti?“ Odpovědi na tyto otázky za léta 1990 až 1998 jsou shrnuta v tabulce 2.

Tabulka 2 Subjektivní vnímání národnostní nevráživosti vůči vlastní osobě

Rok	Frekvence pocitu národnostní nevráživosti vůči vlastní osobě			
	často (v %)	někdy (v %)	nikdy (v %)	nevzpomíná si (v %)
1990	1	9	84	6
1991	2	7	85	6
1992	1	6	83	10
1993	1	4	84	11
1994	1	5	84	10
1995	1	6	85	9
1996	0	4	88	8
1997	1	6	86	7
1998	2	5	87	6

Zdroj: Výzkum „K národnostní a rasové nesnášenlivosti“

Z této tabulky je patrné, že součty položek „často“ a „někdy“ oscilují na počátku sledovaného období kolem hodnoty 10 %, nejmenší hodnoty dosahovala v roce 1996 a pak došlo k jejímu nárůstu na 7 %. Vzhledem ke skutečnosti, že antisemitismus představuje jednu z forem národnostní a rasové nesnášenlivosti, lze předpokládat, že pokud by byl zkoumán přímo tento jev, byly by hodnoty stejné, ne-li nižší, než hodnoty výše uvedené.

Další dvě otázky výzkumu zjišťovaly vlastní postoj respondenta k příslušníkům jiného národa, respektive příslušníkům jiného etnika. Rovněž tyto otázky mají do značné míry vztah k řešené problematice antisemitismu a i u těchto otázek se jednalo o dotazy, které byly pokládány již od roku 1990. První otázka se tedy respondentů dotazovala následovně: „Pocit'oval/a jste Vy sám/sama osobně v loňském roce nevraživost vůči jiným lidem z důvodů národní příslušnosti?“ Výsledky zjištěné k této otázce jsou obsaženy v tabulce 3.

Tabulka 3 Pocit nevraživosti vůči osobám jiné národní příslušnosti

Rok	Frekvence pocitu nevraživosti vůči osobám jiné národní příslušnosti			
	často (v %)	někdy (v %)	nikdy (v %)	nevzpomíná si (v %)
1990	7	34	53	6
1991	11	27	57	5
1992	3	16	68	13
1993	6	16	64	14
1994	3	20	64	13
1995	3	9	66	12
1996	3	18	68	11
1997	2	14	74	10
1998	2	14	74	10

Zdroj: Výzkum „K národnostní a rasové nesnášenlivosti“

Druhá otázka se respondentů dotazovala následovně: „Pocit'oval/a jste Vy sám/sama osobně v loňském roce nevráživost vůči jiným lidem z důvodů odlišné rasy?“ Výsledky zjištěné k této otázce jsou obsaženy v tabulce 4.

Tabulka 4 Pocit nevráživosti vůči osobám odlišné rasy

Rok	Frekvence pocitu nevráživosti vůči osobám jiné rasy			
	často (v %)	někdy (v %)	nikdy (v %)	nevzpomíná si (v %)
1991	14	38	40	8
1992	5	21	60	14
1993	10	24	53	13
1994	9	25	55	11
1995	7	22	61	10
1996	6	25	58	11
1997	5	19	66	10
1998	4	19	68	9

Zdroj: Výzkum „K národnostní a rasové nesnášenlivosti“

Z údajů v tabulkách 3 a 4 vidíme, že nejvíce frekventovaně se pocity nevráživosti vůči osobám jiné národnosti či rasy projevovala na počátku sledovaného období. Poté vcelku stabilně klesá a nejmenší je v obou případech na konci sledovaných období, tj. v roce 1998. Ve výzkumu byla otevřená otázka, jež zjišťovala, vůči kterým národům či etniku je národnostní či etnická nesnášenlivost směřována. Zde bylo zjištěno, že zdaleka nejvíce se tento problém týká Romů (63 % respondentů). Pokud se týká nevráživosti vůči Židům, tak tuto uvedlo 6 % dotázaných.

Výzkum „Náš vztah k jiným národnostem“

Výzkum nazvaný „Náš vztah k jiným národnostem“, jenž byl uskutečněn společností CVVM ve dnech od 3. do 10. února 2003, tvořil součást baterie výzkumů

s názvem „Naše společnost“. Kvótní metodou bylo do výzkumu vybráno celkem 1074 respondentů z řad občanů naší republiky starších patnácti let.

Z názvu tohoto výzkumu vyplývá, že byl zaměřen na postoje našich občanů vůči národnostem, které žily v té době u nás, stejně jako na postoje vůči národnostem obecně. Za účelem hodnocení měli respondenti sedmibodovou škálu, které byla ohraničena hodnotami „velmi sympatičtí“ a „velmi nesympatičtí“. Z dat sebraných výzkumem byl mimo jiné ve formě grafu vyhodnocen pozitivní vztah vůči Židům, jakož i negativní vztah k témuž národu, rovněž ve formě grafu. Oba grafy zahrnují období let 1991 až 2001.

Graf 1 Kladný vztah k Židům v období let 1991 až 2001 (v %)

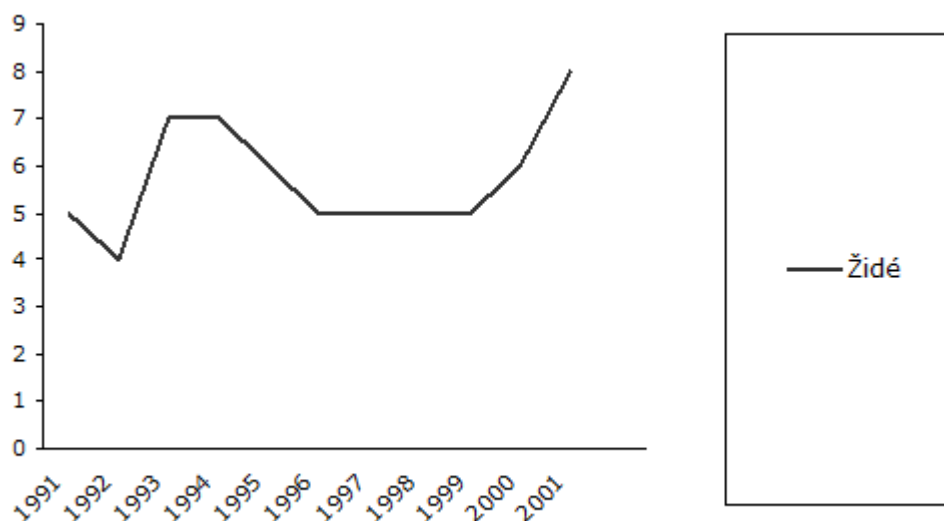

Zdroj: Výzkum „Náš vztah k jiným národnostem“

Z údajů uvedených v grafu 1 vyplývá, že vyloženě pozitivní vztah k Židům mělo v období let 1991 až 2001 od 32 do 43 % našich občanů. Nejvyšších hodnot dosahovalo procento občanů majících kladný vztah v letech 1998 a 1999, poté tento údaj poklesl

až k svému minimu za sledované období. V grafu 2 jsou naproti tomu uvedeny výsledky k otázce negativního vztahu k Židům. Tento měl zpočátku mírně klesající tendenci (z 5 % respondentů na 4 %), v letech 1993 a 1994 měl stoupající tendenci, v letech 1995 a 1996 došlo k poklesu negativního vztahu k Židům na úroveň 5 %, která se držela až do roku 1998, odkdy došlo k nárůstu negativních vztahů k Židům, a to až na úroveň 8 % v roce 2001.

Graf 2 Záporný vztah k Židům v období let 1991 až 2001 (v %)

Zdroj: Výzkum „Náš vztah k jiným národnostem“

Srovnáním tendencí v obou grafech zjistíme, že se nepotvrzuje hypotéza, která by se mohla na první pohled nabízet, a to totiž ta, že při klesajícím kladném vztahu k Židům by mělo docházet k nárůstu negativního vztahu k nim a naopak. V některých letech tomu tak skutečně bylo, ale většinou nikoliv (např. v letech 1997 a 1998). Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že ne všichni jedinci změnil postoj k Židům na opačný, přičemž jej mohou změnit na neutrální, popřípadě mohou otázku svého vztahu k tomuto národu z různých důvodů zcela ignorovat.

3.2 Metodika prováděného průzkumu

Průzkum prováděný v souvislosti se zpracováním diplomové práce byl pojat jako kvantitativní. Současně bylo rozhodnuto, že průzkum bude směřovat ke zjištění aktuálního stavu určité reality, tedy že se bude jednat o průzkum deskriptivní, z jehož výsledků bude možno tuto realitu zmapovat. V tomto případě měla být předmětem popisu určitá výseč reality v naší zemi – postoje k Židům i k negativním projevům vůči nim.

Cíl průzkumu

Cílem praktické části bylo zmapovat projevy antisemitismu v současnosti a zjistit, jaká je jejich tendence pokud se týká četnosti jejich projevů. Zde bude tedy cílem dát odpovědi na otázky: Jaké jsou nejčastější projevy antisemitismu u nás v současnosti? Mají naši občané k Židům spíše pozitivní či naopak spíše negativní vztah? Dalším cílem praktické části bude zjistit názory na některé projevy rasové nesnášenlivosti mezi respondenty. Zde bude cílem odpovědět na otázku: Jaké jsou postoje dnešní české společnosti k vybraným projevům rasové nesnášenlivosti?

Použité metody

Dotazník

Pro sběr dat byla zvolena metoda dotazníku. Jedná se o metodu velmi často užívanou, která zajišťuje sběr velkého množství dat v poměrně krátkém časovém údobí. Z toho důvodu byla také tato metoda pro provedení průzkumu zvolena. Podstatou této metody přitom je písemné dotazování respondentů, kteří v něm odpovídají na položené otázky v písemné podobě. V daném případě byly v dotazníku použity otázky uzavřené, tj. takové, které neumožňují respondentovi doplnit svůj vlastní postoj nebo jinou variantu odpovědi, než je dáno formulací dotazníku. Tento přístup byl zvolen jednak s ohledem na charakter některých otázek, jakož i z důvodu snazšího a efektivního vyhodnocování a interpretace sebraných dat (to platí zejména u otázek, které vycházely z výzkumů rozebraných v subkapitole 3.1 této práce). Uplatněním tohoto přístupu sice byli respondenti ochuzeni o možnost doplnit svůj případný názor odlišný od možností, avšak na druhé straně tato možnost by mohla u některých otázek způsobovat potíže při srovnávání zjištěných údajů s výsledky průzkumů prováděných v minulosti, ba v některých případech by toto zcela vylučovala.

Formulace dotazníku si kladla za cíl zjistit o respondentech jejich základní demografické údaje, které by bylo možné případně využít ve fázi interpretace sebraných dat po jejich vyhodnocení. Jednalo se o pohlaví, věk a nejvyšší dosažené vzdělání. Dále formulace dotazníku vycházela z některých otázek z výzkumů provedených IVVM či CVVM, které byly rozebrány výše. K tomuto kroku bylo přistoupeno z toho důvodu, neboť tímto způsobem bylo možno získat data, která bylo následně možné srovnávat s výsledky uvedených výzkumů. Další otázky v dotazníku byly voleny tak, aby byla získána data pro výše uvedené otázky z cíle průzkumu. Dotazník, jenž byl použit ke sběru dat, je uveden v příloze této práce.

Další použité metody

Při zpracování sebraných dat bylo využito metody procentuálních četností, které bylo využito i ve výzkumech, jež budou sloužit jako referenční vzorek k porovnání. Dále bylo při vyhodnocování dat použito metody komparace (z latinského *comparare*, tj. srovnávat), jejíž podstata spočívá ve srovnávání dvou souměřitelných jevů na základě zvolených kritérií. Toto srovnávání může mimo jiné probíhat ve vztahu k alespoň dvěma jevům existujícím v témž okamžiku či téhož jevu ve dvou různých okamžicích. V této práci byl uplatněn druhý uvedený přístup.

Hypotézy

Níže uvedené hypotézy byly formulovány na podkladě výsledků některých dřívějších výzkumů, které akcentovaly, byť i jen částečně, problematiku antisemitismu u nás. Dále bylo při formulaci hypotéz využito mých empirických zkušeností, které jsem nabyla během svého života k předmětné problematice. Na tomto základě byly stanoveny níže uvedené hypotézy, které budou během výzkumu verifikovány:

Hypotéza č. 1: Nejčastějšími projevy antisemitismu jsou projevy verbálního charakteru.

Hypotéza č. 2: Naše společnost má k Židům spíše pozitivní vztah.

Hypotéza č. 3: Vztah členů naší společnosti k Židům má zlepšující se tendenci.

Hypotéza č. 4: Dnešní česká společnost odsuzuje projevy rasové nesnášenlivosti.

Hypotéza č. 1 byla formulována na základě mých vlastních empirických zkušeností. S antisemitismem jsem se ve svém okolí osobně setkala a informace o něm

mám i z médií či z ojedinělých zprostředkovaných zkušeností od svých přátel či známých. Z těchto premis vycházela též formulace hypotézy č. 2, která předpokládá, že naše společnost má k Židům spíše pozitivní vztah. Hypotéza č. 3 o zlepšujícím se vztahu členů naší společnosti vůči Židům byla formulována na základě toho, že v posledních několika letech neproběhlo médii příliš mnoho informací o incidentech, které by měly antisemitistický podtext. Hypotéza č. 4 vychází z poznatku, že v návaznosti na multikulturní výchovu i na možnost lépe poznávat jiné národy a jiná etnika, musí docházet k nárůstu tolerance a tím i pozitivního vztahu vůči příslušníkům jiných národů a jiných ras.

Časový harmonogram

Samotný průzkum byl prováděn v několika fázích – ve fázi přípravné, dále ve fázi sběru dat a konečně ve fázi analýzy a vyhodnocování získaných informací.

Přípravná fáze. V přípravné fázi, která se uskutečnila v měsíci listopadu 2009, byly formulovány výše uvedené cíle, nalezeny a definovány pojmy, jimiž je výzkumný problém a relevantní vlastnosti popsány. Následně byla provedena tzv. operacionalizace, tedy převedení pojmů na zkoumatelné ukazatele. Podstatou operacionalizace přitom je definování pojmů a jejich převedení na zkoumatelné znaky (Reichel, 2009, s. 51). Posléze byly formulovány shora uvedené hypotézy, tj. v tomto případě podmíněně pravdivé výroky o existenci nějakého faktu, fenoménu, procesu apod. Součástí přípravné fáze byla též tzv. pilotáž, v jejímž průběhu byl třem osobám předložen přichystaný dotazník, čímž bylo ověřováno, zda bude respondentům dostatečně srozumitelný. V rámci pilotáže bylo zjištěno, že formulovaný dotazník nebude nutné upravovat.

Fáze sběru dat. Fáze sběru dat byla uskutečněna v měsících prosinec 2009 a leden 2010, kdy určení tazatelé distribuovali 200 nachystaných dotazníků k potenciálním respondentům, od nichž vyplněné dotazníky vybírali zpět.

Fáze analýzy a vyhodnocování dat. Fáze analýzy a vyhodnocování dat proběhla v měsíci únoru 2010. V jejím rámci byly tzv. čárkovou metodou vyhodnoceny dotazníky, načež byly spočteny procentuální četnosti a hledány určité souvislosti mezi

některými jevy. Současně také byla prováděna komparace určitých dat získaných průzkumem s daty z referenčních výzkumů prováděných v minulosti IVVM či CVVM. Následně byla tato data interpretována.

Charakteristika výběrového souboru (vzorku)

Poněvadž v průzkumu šlo o postihnutí obecných charakteristik antisemitismu, byl výběr respondentů do průzkumu prováděn jako náhodný tak, aby výběrový soubor zahrnoval pokud možno co nejširší spektrum osob. Počet osob ve výběrovém souboru nakonec dosahoval 132 osob, což je počet osob, které vyplnily dotazník tak, že byl vhodný k vyhodnocení (viz níže).

Aby bylo možno naplnit předsevzetí ve vztahu k co největšího počtu respondentů a fáze sběru dat se zbytečně neprotahovala, bylo využito čtyř tazatelů, kteří data sbírali v Praze (2 tazatelé), Brně a Ostravě (vždy po jednom tazateli). Prostřednictvím tazatelů bylo distribuováno celkem 200 dotazníků, z nichž se vrátilo zpět 135. Z tohoto počtu tři nebyly vhodné k vyhodnocování, neboť neobsahovaly všechny potřebné odpovědi (u některých otázek nebyly zatrženy žádné odpovědi). Z uvedeného je zřejmé, že návratnost dotazníků činila 67,5 %, respektive 66 %, pokud bereme do úvahy pouze dotazníky vhodné k vyhodnocování.

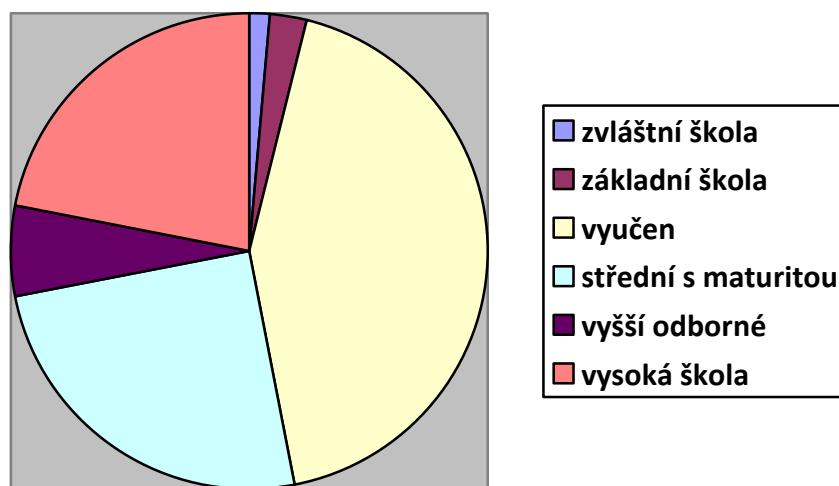
Z dosud uvedeného je zřejmé, že v převážné míře výběrový soubor respondentů zahrnoval osoby, které žijí či pracují ve výše uvedených městech – Praze, Brně, Ostravě a v jejich okolí. Přesněji nebylo bydliště u respondentů zjišťováno, poněvadž by někteří z nich mohli mít obavu z určité ztráty soukromí. Z demografických údajů tak byly o respondentech zjišťovány tři: pohlaví, věk a nejvyšší dosažené vzdělání.

Pokud se týká pohlaví, průzkumu se zúčastnilo 69 žen, což představovalo 52,27 % všech respondentů. Mužů bylo ve výběrovém souboru 63, tedy 47,73 %. Obě pohlaví tedy byla ve výběrovém souboru zastoupena poměrně rovnocenně. Z hlediska věku respondentů je možné konstatovat, že nejmladšímu bylo 16, nejstaršímu pak 67 let. Průměrný věk respondentů činil 36,4 roku. Věkové složení souboru je mimo jiné zajímavé z toho hlediska, zda mohl být některý z respondentů zasažen některou z vln antisemitismu, které u nás proběhly v průběhu 2. světové války a na počátku 50. let

minulého století v souvislosti s politicky motivovanými procesy. Tím by teoreticky mohl být v negativním směru ovlivněn jeho postoj k Židům. Vzhledem k věkovému složení však přímý vliv takového charakteru lze v podstatě vyloučit.

Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů bylo poměrně různorodé. Složení respondentů s ohledem na toto kritérium znázorňuje graf 3. Z grafu 2 vyplývá, že nejpočetnější skupinou mezi respondenty byli vyučení jedinci (50,76 %). Druhá nejpočetnější skupina byla složena z osob, které absolvovali střední školu s maturitou (25 %). Vysokoškolsky vzdělaní jedinci byli ve výběrovém souboru zastoupeni 21,97 %. Za nimi z pohledu početnosti následovali respondenti s vyšším odborným vzděláním, jichž bylo 6,06 %. Nejméně byly zastoupeny osoby se základním vzděláním (2,27 %), respektive osoby se zvláštní školou (1,52 %).

Graf 3 Složení respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání

3.3 Rozsah antisemitismu u nás a jeho vývojové tendence

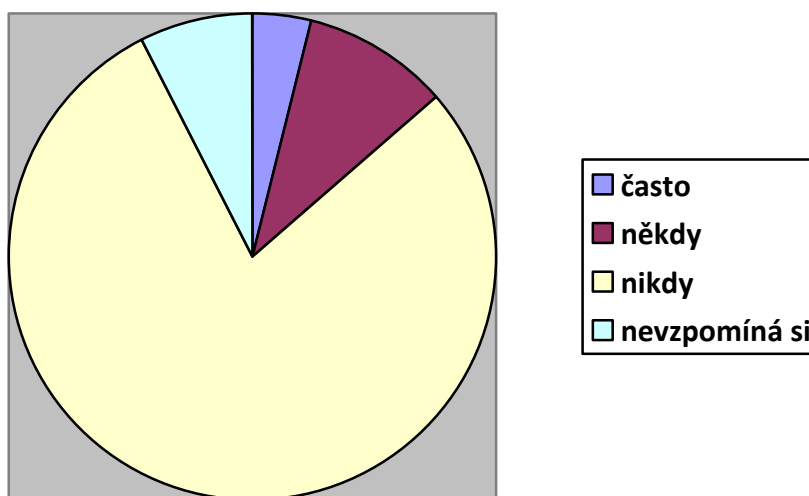
Rozsah antisemitismu u nás byl zjišťován prostřednictvím pěti otázek dotazníku. Tyto otázky se týkaly jednak pocitů nevraživosti vůči osobám jiné národní příslušnosti,

dále pocitů nevráživosti vůči osobám odlišné rasy, vztahu k Židům a výskytu negativních projevů vůči nim.

První otázka z této baterie se týkala toho, zda respondenti sami osobně pocítují nevráživost vůči jiným lidem z důvodu jejich národní příslušnosti. Zde byla škála odpovědí odstupňována následovně: „často“, „někdy“, „nikdy“ a „nevzpomínám si“. Výsledky průzkumu k této otázce uvádí graf 4. Z grafu 4 je patrné, že nejvíce respondentů (78,79 %) nikdy nepocítovalo nevráživost vůči jiným lidem z důvodu jejich národní příslušnosti. U těch dotázaných, kteří takovou nevráživost pocítovali, se tak stalo často v 3,79 % případů, někdy pak 9,84 %. Na pocity nevráživosti vůči příslušníkům jiných národů si nevzpomínalo 7,58 % oslovených.

Srovnáme-li zjištěné údaje s údaji výzkumu prováděného IVVM k roku 1998, pak zjišťujeme, že počet lidí, kteří nikdy nepocítili nevráživost, za necelých dvanáct let stoupl o téměř 5 procentních bodů. Došlo též k mírnému nárůstu osob, které v souvislosti s frekvencí pocitů nevráživosti vůči jiným národnostem uváděli odpověď „často“. Naproti tomu došlo k poklesu počtu osob (v relativním, tj. procentuálním vyjádření), které uvedli, že takové pocity nevráživosti zažívají někdy, stejně jako k poklesu počtu osob, které uvedli odpověď „nevzpomínám si“.

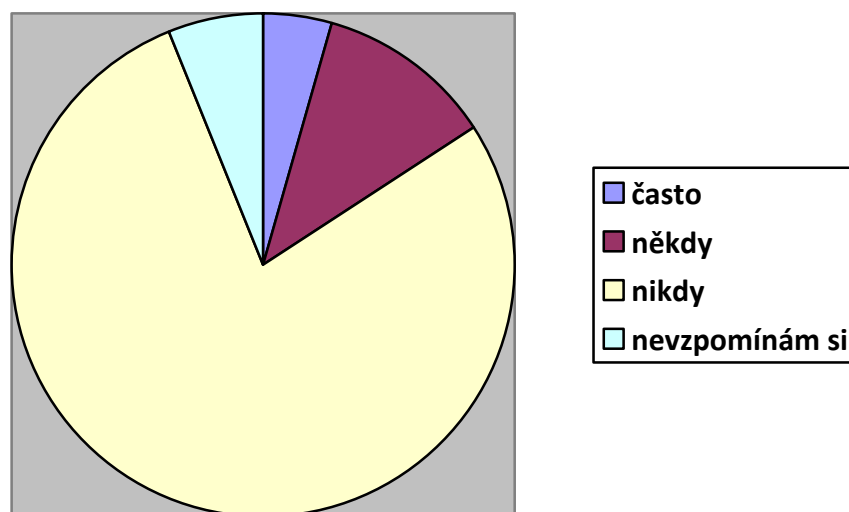
Graf 4 Pocit nevráživosti vůči osobám jiné národní příslušnosti

Graf 5 shrnuje výsledky výzkumu k otázce subjektivních pocitů nevráživosti vůči jiným rasám. K otázce nevráživosti vůči osobám jiné rasy byly zjištěny obdobné výsledky, jako tomu bylo u otázky předchozí. Nejvíce respondentů (78,03 %) k této otázce uvedlo, že vůči osobám jiné rasy nikdy nepociťuje z tohoto důvodu nevráživost. Odpovědi „často“ (4,55 %) a „někdy“ (11,36 %) se však u této otázky vyskytovaly v porovnání s otázkou předchozí poněkud častěji. V případě odpovědi „často“ to bylo o necelý jeden procentní bod, odpovědi „někdy“ byly výsledky vyšší o zhruba 1,5 procentního bodu. Odpověď „nevzpomínám si“ uvedlo 6,06 % dotázaných.

Srovnáme-li výsledky vlastního výzkumu s výzkumem „K národnostní a rasové nesnášenlivosti“ z roku 1998, pak dospíváme k závěru, že se rasistické tendence reprezentované odpověďmi „často“ a „někdy“ v současnosti vyskytují v porovnání s rokem 1998 poněkud méně. Nárůst odpovědí znění „nikdy“ je totiž desetiprocentní, což je možné považovat za poměrně razantní zlepšení situace. Počty osob, které uvedly k této otázce „nevzpomínám si“, se snížil o zhruba tři procentní body.

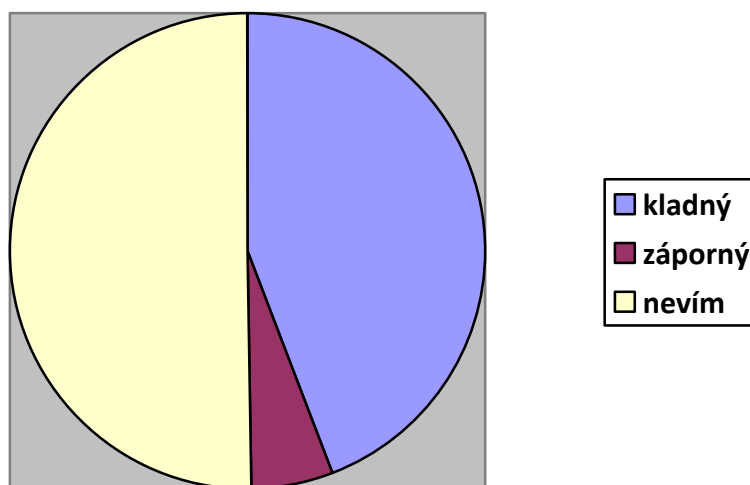
Graf 5 Pocit nevráživosti vůči osobám jiné rasy

V případě otázek k pocitům národnostní a rasové nesnášenlivosti je možné uvést, že se odpovědi označující jednotlivé frekvence pocitu nevraživosti v převážné míře shodovaly. Čili osoby, které pociťovaly nevraživost vůči jiným osobám z důvodu jejich odlišné národnosti, téměř vždy v obdobném duchu odpovídaly i k otázce nevraživosti vůči jiným osobám vyplývající z jejich rasového původu. Tato skutečnost ostatně ani nijak příliš nepřekvapuje. Zajímavým zjištěním přitom je, že respondenti, kteří k oběma otázkám odpovídali v tom smyslu, že pocity rasové či národnostní nesnášenlivosti občas či často mívají, se rekrutují ponejvíce z řad osob ve věku nad 50 let. Můžeme se domnívat, že je tomu tak z toho důvodu, že tyto osoby nemohly získat v době uzavřených hranic z důvodu bipolárního uspořádání světa tolerantní postoj k příslušníkům jiných národů či etnik. Teprve díky otevření hranic po roce 1989 přispělo k tomu, že dnešní mládež je více kosmopolitní a tím i tolerantnější vůči odlišnostem obecně (samozřejmě až na extrémní výjimky), což je možno hodnotit veskrze pozitivně.

Graf 6 uvádí v názorné podobě postoje respondentů k Židům. Vyplývá z něj, že téměř polovina respondentů (43,94 %) má k Židům pozitivní vztah. Opačný vztah k Židům, tj. vztah záporný, mělo 5,30 % dotázaných. Přesná polovina osob, které se zúčastnily výzkumu, k této otázce uvedlo, že neví. Lze se domnívat, že je daná záležitost nezajímá a že se bude jednat o jedince, kteří se příliš nezajímají o dění ve svém okolí a jsou zaměstnáni pouze sami sebou.

Graf 6 Postoj respondentů k Židům

Podíváme-li se na výsledky výzkumu „Nás vztah k jiným národnostem“ z roku 2001, pak zcela jednoznačně vidíme, že v současnosti má pozitivní vztah k Židům o zhruba deset procent respondentů více, než tomu bylo v roce 2001. Může se zde promítat skutečnost, že proti Židům u nás není vedena v médiích nepřátelská kampaň, jako tomu bylo na přelomu 70. a 80. let minulého století v souvislosti s palestinsko-izraelským konfliktem. Na druhé straně se v porovnání s rokem 2001 do současnosti snížil téměř na polovinu stavu roku 2001 počet respondentů, kteří uvádějí, že mají k Židům vztah negativní. S ohledem na tyto výsledky je možné se vyslovit v tom směru, že antisemitismus u nás není ve srovnání s jinými evropskými zeměmi příliš rozšířený, což koresponduje s tvrzeními některých odborníků na tuto problematiku (Kuchyňová, 2005).

O tomto názoru je možné se utvrdit i u odpovědí na otázku, jak často se respondenti setkávají s vybranými projevy antisemitismu, s nimiž bylo možné se na našem území v posledních zhruba dvaceti letech setkat (slovní urážky, fyzické napadání Židů, nápisy negativně zaměřené vůči Židům a ničení židovských památek a náboženských symbolů). Výsledky průzkumu k této otázce jsou obsaženy v tabulce 5.

Tabulka 5 Frekvence setkávání se respondentů s projevy antisemitismu

Frekvence	Velmi často	Méně často	Zřídka	Vůbec
Počet respondentů	1	1	3	127
%	0,76	0,76	2,27	96,21

Pokud se týká frekvence, s níž se respondenti s projevy antisemitismu setkávají, měli tito na výběr z odpovědí „velmi často“ (tato vyjadřovala skutečnost, že se respondenti s takovými projevy setkávají i několikrát týdně), „méně často“ (respondent se s nimi setkává několikrát během měsíce), „zřídka“ (tj. několikrát v průběhu svého života) a „vůbec“. Z tabulky je možno vyčíst, že s výše zmíněnými projevy antisemitismu se u nás někdy setkaly necelé čtyři procenta dotázaných. Vždy necelé jedno procento dotázaných se s nimi setkává velmi často, respektive méně často. Několikrát v průběhu svého života bylo svědky antisemitistických projevů něco málo přes dvě procenta osob zúčastněných v dotazování. Přes 96 % dotázaných během svého života naproti tomu žádné protižidovské projevy nezaznamenalo.

Mohlo by se zdát, že počty respondentů uvádějících, že se někdy v průběhu svého života setkali s antisemitistickými projevy je poněkud v nesouladu s počtem respondentů, kteří uvedli, že mívají pocity nevraživosti ať již vůči příslušníkům jiných národností či jiných ras, respektive s počtem respondentů, kteří uvedli, že mají k Židům záporný vztah. Je však nutno si uvědomit, že vnitřní vztah k Židům nemusí nutně vést k tomu, aby je jeho nositel projevoval veřejně. Existuje několik důvodů, proč tyto postoje zakrývat, zejména pokud se jedná o postoje radikálnějšího charakteru. Takovou pohnutkou zakrývání negativních postojů může být obava z případného trestního postihu či odsouzení ze strany lidí v okolí.

Na základě dosud uvedených výsledků průzkumu je možné provést vyhodnocení hypotéz č. 2 a 3.

Hypotéza č. 2 předpokládala, že naše současná společnost má k Židům spíše pozitivní vztah. Jak vyplývá z odpovědí k otázce č. 6 (viz též graf 6), která

se dotazovala na postoj respondentů k Židům, polovina z nich k tomuto národu nezaujímá postoj žádný. Z druhé poloviny respondentů, kteří nějaký vztah k Židům mají, jich velká část má k nim vztah má pozitivní a pouze menšina je nemá v oblibě. Je možné tedy konstatovat, že v rámci společnosti převažují ve vztahu k Židům pozitivní tendence, avšak tyto nejsou ani zdaleka tak přesvědčivé, jako je tomu ve vztahu k jiným národům. **Přesto však lze mít za to, že hypotéza č. 2 byla potvrzena.**

Podle hypotézy č. 3 by měl mít vztah členů naší společnosti k Židům zlepšující se tendenci. Tuto hypotézu je možné taktéž mít za potvrzenou, poněvadž z výsledků výzkumu k otázce č. 6 dotazníku vyplývá, že se na jedné straně zvyšuje počet obyvatel naší země, kteří mají k Židům pozitivní vztah, zatímco počet jedinců s negativním vztahem k Židům v porovnání s předchozími lety poklesl. Tyto dvě tendence poměrně jednoznačně hovoří pro závěr, že vztah členů naší společnosti k Židům má lepší se tendenci.

Zlepšující se tendence vztahu obyvatel naší země k Židům přitom souvisejí se všeobecným trendem v naší společnosti, kdy dochází ke zlepšení situace v oblasti subjektivního vztahu obyvatel vůči osobám jiného národnostního a etnického původu, jak o tom svědčí výsledky průzkumu k otázkám č. 4 a 5 (viz grafy č. 4 a 5). Svůj podíl na zlepšujících se výsledcích v této oblasti má zřejmě cílené zavádění multikulturní a multietnické výchovy. To je ostatně jejím smyslem, jak to vyplývá z její definice: „Multikulturní výchova vyjadřuje snahy vytvářet prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat i jiné kultury než svou vlastní. Má značný praktický význam vzhledem k vytváření postojů vůči imigrantům, příslušníkům jiných národů, ras apod.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s. 137).

Pozitivně se zde promítá i podstatně vyšší možnost cestovat a poznávat jiné země, národy a etnika, čímž se odbourávají různé předsudky vůči nim. Kromě toho Izrael je poměrně častým cílem turistických cest našich občanů, kde mají možnost poznávat tento národ vůbec nejlépe. Svoji roli zde sehrávají i aktivity veřejnoprávní televize, která má snahu čas od času zařadit programy, které napomáhají k odstranění letitých pověr a předsudků, které již naštěstí nejsou tak časté, jako tomu bylo v minulosti. Všechny tyto skutečnosti se rovněž tak pozitivně promítají do názorů

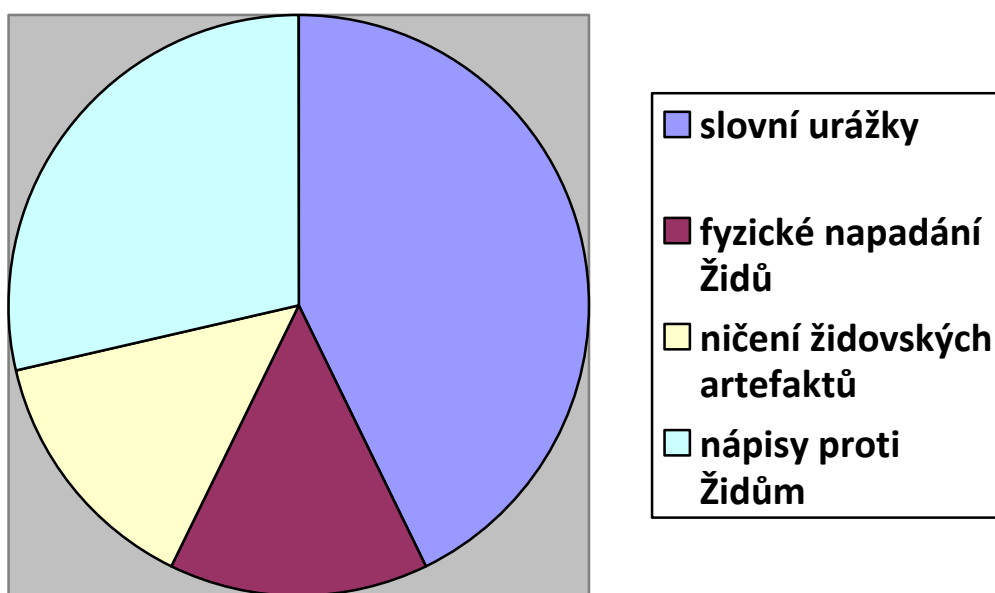
veřejnosti na projevy rasové nesnášenlivosti, jak vyplývá z analýzy výsledků výzkumu v další části práce.

3.4 Názory na některé projevy rasové nesnášenlivosti

O postojích respondentů k antisemitismu mimo jiné vypovídají i jejich názory na vybrané projevy rasové nesnášenlivosti. Tyto názory byly zjišťovány dalším blokem otázek, které se týkaly takových skutečností, jako jsou negativní projevy ve vztahu k Židům, s nimiž se respondenti ve svém životě setkali, postoje respondentů k těmto projevům, názorů na razanci postupu státních a dalších orgánů vůči projevům rasové nesnášenlivosti a konečně i názorů na možnost eliminace projevů národnostní a rasové nesnášenlivosti.

Otázka č. 7 se dotazovala na to, s jakými negativními projevy ve vztahu k Židům se respondenti osobně setkali. Výsledky výzkumu k této otázce shrnuje graf 7.

Graf 7 Negativní projevy vůči Židům

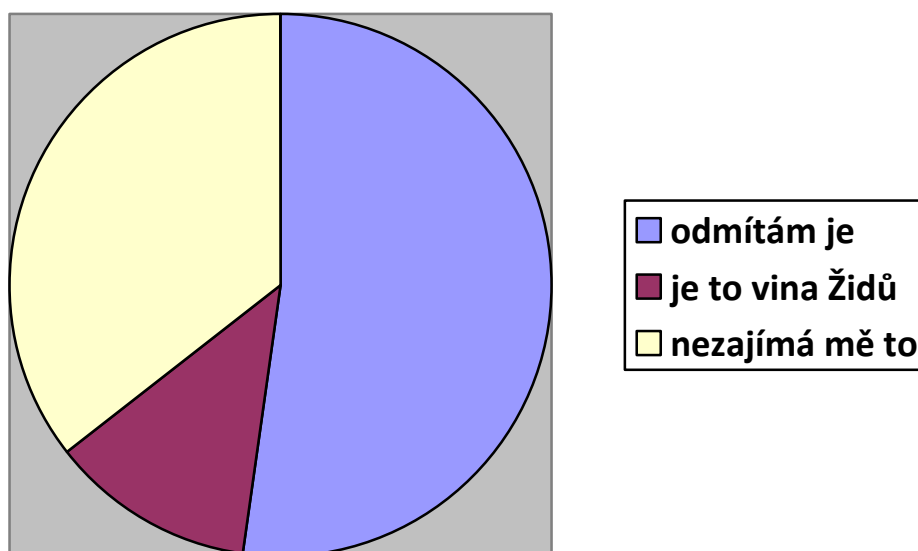

K vyhodnocení této otázky je možné předeslat, že drtivá většina respondentů (96,21 %) uvedla, že se osobně nesetkala se žádnými antisemitistickými projevy. Tento výsledek koreluje s odpověďmi na otázku, která se dotazovala, jak často se respondenti setkávají s negativními projevy vůči Židům. Odpověď „vůbec“ u této otázky uvedl stejný počet respondentů, jako tomu bylo u aktuální otázky, dotazující se na projevy nenávisti vůči Židům. V grafu jsou tak vyobrazeny pouze projevy antisemitismu, kterých byli respondenti svědky.

Z grafu 7 je patrné, že nejvíce se respondenti setkávají se slovními urážkami (3 respondenti z těch, kteří se s nějakým antisemitistickým projevem za svého života setkali). Rovněž druhým nejvíce četným projevem byly relativně neškodné nápisy negativně zaměřené vůči Židům. S těmito se za svého života setkali dva takoví respondenti. S podstatně závažnějšími projevy nevráživosti k Židům – ničením židovských památek a náboženských symbolů a fyzickým napadáním Židů – se setkal vždy jeden respondent.

Uvedené výsledky jsou do určité míry povzbudivé, poněvadž vypovídají o tom, že negativní vztah k Židům se navenek projevuje ve formách, které jsou méně závažné (slovní útoky a nápisy). Je však nutno si uvědomit, že tyto formy mohou být předzvěstí daleko větší radikalizace v budoucnu, a proto je nutno i jim věnovat náležitou pozornost. Až by totiž tyto umírněnější negativní postoje dospěly do stádia jejich hlubších forem, bylo by působení proti nim podstatně složitější. Stačí si jen vzpomenout na peripetie, které provázely pokusy o zakázání Dělnické strany, která svůj politický program taktéž založila na prvcích rasismu a xenofobie.

Graf 8 Postoje respondentů k antisemitským projevům

V otázce č. 9 byli respondenti přímo dotazováni, jaký obecně zaujímají postoj k negativním projevům ve vztahu k Židům. Zde se nejednalo pouze o respondenty, kteří se s nimi ve svém životě setkali, nýbrž o veškeré respondenty. Více než polovina z nich (52,27 %) vyjádřila svůj postoj tezí „Nesouhlasím s nimi a odmítám je“. O něco více než desetina dotázaných (12,12 %) se snažila antisemitistické projevy omlouvat či bagatelizovat, když tito respondenti zahrhli možnost „Židé si za negativní projevy vůči sobě samým mohou sami“. U zbytku respondentů (35,61 %) se do jejich odpovědi „Nezajímá mě to, neboť se mě to nedotýká“ promítla skutečnost, že do těchto negativních projevů nejsou nijak zainteresováni. Lze tak předpokládat, že pokud by se jich alespoň potenciálně tyto projevy dotýkaly, přiklonili by se ve svých postojích nejspíš k jedincům, kteří antisemitské projevy odmítají.

K výsledkům průzkumu k této otázce je možné dále uvést, že omlouvat a bagatelizovat antisemitistické projevy zahržením odpovědi měli vždy tendenci respondenti, kteří měli k Židům vyhraněný záporný vztah. Zbytek respondentů, kteří takto odpověděli, pocházel ze skupiny těch, kteří k otázce pocitů osobní nevráživosti vůči jiným lidem z důvodu jejich národní příslušnosti, respektive rasové příslušnosti zahrhli odpovědi vyjadřující skutečnost, že některý z těchto pocitů mají často nebo alespoň někdy.

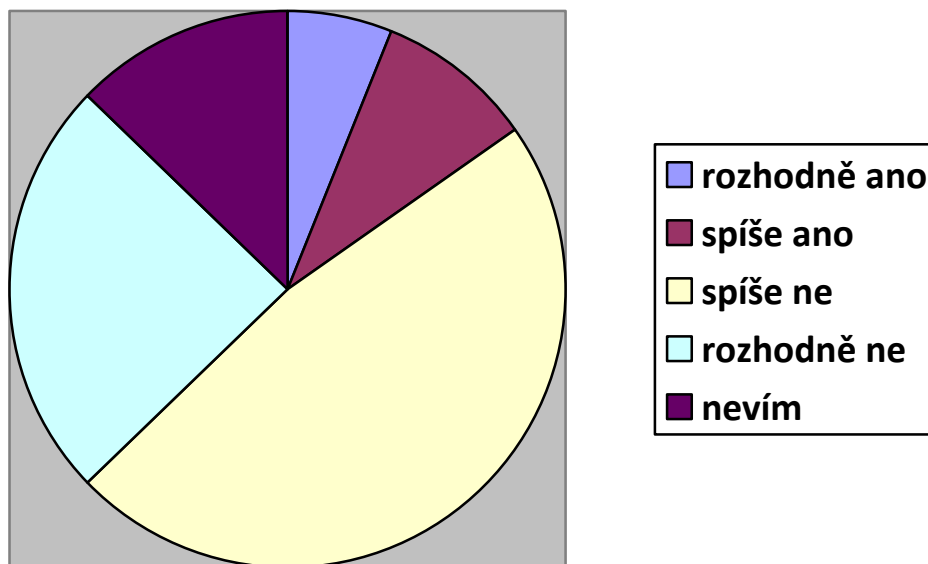
Na tomto místě je možné vyjádřit přesvědčení, že řada z jedinců, kteří negativní antisemitistické projevy dávají za vinu Židům, by mohla změnit názor tehdy, pokud by znali a respektovali fakta. Průzkum bohužel nezjišťoval úroveň vědomostí respondentů o Židech, proto nebylo možné zjišťovat případné korelace mezi dobrou úrovní znalostí o tomto národu a postoji vůči jeho příslušníkům, potažmo vůči negativním projevům, které vůči nim směřují. Je možné vyslovit předpoklad, že by byla identifikována korelace mezi nízkou úrovní znalostí o Židech a negativními postoji k nim, stejně jako mezi nízkou úrovní znalostí o Židech a obhajujícím postojem k negativním projevům vůči Židům.

U nás není žádný podobný průzkum vědomostí k dispozici, ovšem průzkum provedený například mezi dvěma tisíci školáky ve věku od devíti do patnácti let ve Velké Británii ukazuje, že jejich znalosti jsou v tomto směru velmi tristní. Z výsledků tohoto průzkumu vyplývá, že každý šestý student se domnívá, že koncentrační tábor Auschwitz-Birkenau (Osvětim) byl zábavním parkem, dalších 5 % studentů si myslí, že holocaust je označení pro oslavu konce války. Celá desetina britských dětí považuje označení SS (zkratka z něm. *Schutzstaffel*, česky Ochranný oddíl) za zkratku knižní série Secret Seven (Tajná Sedma) autorky Enid Blytonové. Každý dvacátý školák se navíc domnívá, že Adolf Hitler byl německý fotbalový trenér (Kynčl, 2009). Tyto informace hovoří samy za sebe a nevyžadují další komentář.

Názor, že větší informovanost jedinců o kultuře a historii Židů je možno opřít také na faktu, že ve skupině respondentů, kteří deklarovali svůj pozitivní postoj k Židům, bylo 23 respondentů s vysokoškolským vzděláním, což představuje 79,31 % všech z nich. Zbylí respondenti s vysokoškolským vzděláním zaujímali k Židům alespoň neutrální postoj vyjádřený odpovědí „nevím“. U dalších skupin respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání nebyla situace již zdaleka tak jednoznačná.

O postojích respondentů vůči projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti svědčí i jejich názory na otázku razance postupu státních a dalších orgánů proti nim. Výsledky shrnuje graf 9.

Graf 9 Názory respondentů na razanci postupu státních a dalších orgánů

Z grafu zcela jednoznačně vyplývá, že nejvíce respondentů (47,73 %) považuje postup státních a dalších orgánů vůči projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti za spíše nedůrazný. Jako rozhodně nedůrazný shledává v této záležitosti postup uvedených orgánů 24,24 %. Dohromady tak považují v různé míře postup státních a dalších orgánů vůči projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti za nedůrazný téměř tři čtvrtiny dotázaných (71,97 %). Naproti tomu za rozhodně důrazný považuje postup orgánů 6,06 % respondentů, za spíše důrazný pak 9,09 % oslovených. Více než desetina osob účastnících se průzkumu (12,83 %) nebyla schopna se k této otázce vyjádřit, když zadržela odpověď „nevím“.

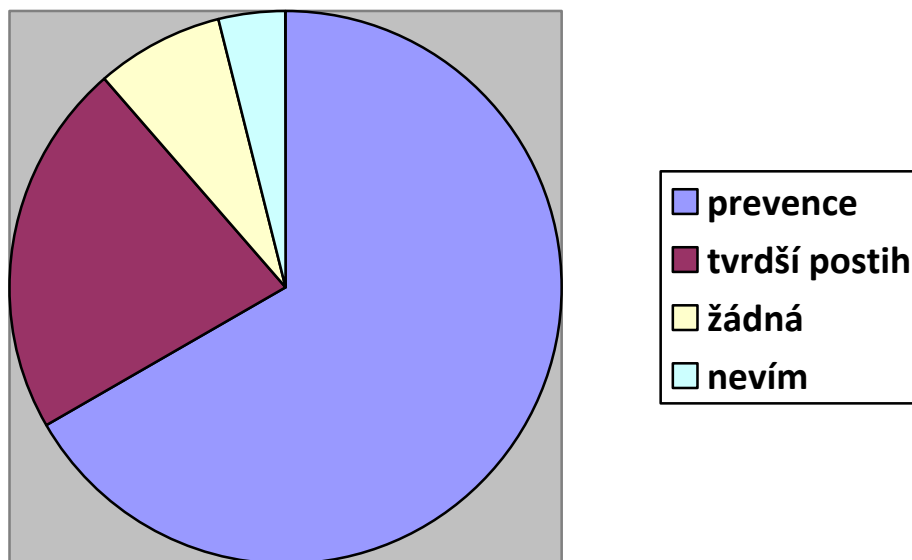
Srovnáme-li výše uvedené výsledky k názorům respondentů na razanci postupu státních a jiných orgánů vůči projevům rasové a národnostní nesnášenlivosti s výsledky výzkumu „Veřejnost o projevech rasové nesnášenlivosti“ z roku 1998, pak zjistíme poměrně významné rozdíly. Ve zmíněném roce totiž považovalo postup kompetentních orgánů vůči projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti za v různé míře nedůrazný 51 % respondentů. Současný stav se tak odlišuje o více než 20 procentních bodů.

Zatímco v roce 1998 považovalo 32 % dotázaných postup příslušných orgánů v nějaké míře za důrazný, v současnosti tento údaj dosahuje 15,15 %. To představuje pokles o zhruba 5 %. Přibližně stejný procentní pokles byl zaznamenán u odpovědi respondentů „nevím“.

Naskýtá se otázka, jak výše uvedené výsledky k otázce vnímání důraznosti státních a dalších orgánů ve vztahu k projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti interpretovat. Lze vyslovit názor, že tyto názory více než o skutečném důrazu kompetentních orgánů vůči předmětným projevům, o němž respondenti nemusí mít reálné ponětí, vypovídají spíše o vztahu respondentů k projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti samotným. Výsledky průzkumu k této otázce totiž do značné míry korelují s výsledky výzkumu k otázkám pocitů nevraživosti vůči osobám jiné národnosti, jiné rasy a do jisté míry i vůči osobám samotným. I zde se tedy potvrzuje, že tyto postoje vůči projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti jsou negativní.

Poslední otázka dotazníku (otázka č. 11) zjišťovala názory respondentů na možnosti eliminace projevů národnostní a rasové nesnášenlivosti. Zde měli respondenti na výběr ze čtyř odpovědí následujícího znění: „lepší prevence spočívající zejména ve výchově a zvyšování informovanosti“, „tvrdší a důsledný postih jedinců, kteří se takových projevů dopouštějí“, „žádná opatření ze strany státu v této oblasti nemohou mít pozitivní vliv“ a „nevím, nezajímá mě to“. Výsledky průzkumu k těmto názorům jsou uvedeny v grafu 10.

Graf 10 Možnosti eliminace projevů národnostní a rasové nesnášenlivosti

Nejvíce respondentů (66,67 %) se domnívá, že nejvhodnějším prostředkem k eliminaci projevů národnostní a rasové nesnášenlivosti je prevence spočívající ve výchově a informovanosti. S tímto názorem je možné vyjádřit souhlas, neboť prevence je vždy výhodnější, nežli odstraňování následků již existujícího negativního jevu či projevů. Po tvrdším postihu nositelů projevů národnostní a rasové nesnášenlivosti volá více než pětina oslovených (21,97 %). K tomuto názoru je nutno podotknout, že postih je nutno vždy uplatňovat s rozmyslem, zejména z toho důvodu, aby jedinec, který se k projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti uchýlí pouze výjimečně, nedostal nálepku rasisty, antisemity apod. Skeptičtí byli respondenti, kteří se domnívají, že žádná opatření ze strany státu nemohou mít na nevraživost vůči jiným národům a rasám žádný vliv. Minimum respondentů (3,79 %) nebylo schopno se k této otázce vyjádřit.

V návaznosti na výše uvedené je možno nyní přikročit k ověření pravdivosti hypotézy č. 1 a hypotézy č. 4.

Hypotéza č. 1 tvrdila, že nejčastějšími projevy antisemitismu jsou projevy verbálního charakteru. Z grafu 7 vyplývá, že antisemitistické projevy verbálního charakteru představují více než tři čtvrtiny negativních projevů směřovaných vůči Židům, které mohli respondenti vnímat. Zbylé útoky proti Židům (fyzické útoky, ničení židovských památek a náboženských symbolů) byly již důraznější, avšak nevyskytovaly se ani zdaleka tak často. Je tedy možné vyslovit závěr, že nejčastějšími projevy antisemitismu u nás jsou projevy verbálního charakteru. **Hypotéza č. 1 se potvrdila.**

Hypotéza č. 4 predikovala, že naše dnešní společnost projevy národnostní a rasové nesnášenlivosti odsuzuje. Z odpovědí k otázce č. 9 (viz též graf 8) vyplynulo, že více než polovina respondentů projevy antisemitismu odsuzuje. Třetina z nich nemá žádný vyhraněný názor a něco víc než desetina se je snaží obhajovat. Z toho vyplývá, že výrazně převažující část respondentů s vyhraněným názorem projevy národnostní a rasové zášti reprezentované antisemitistickými projevy odmítá. **I poslední formulovanou hypotézu je tak možno mít za kladně ověřenou.**

3.5 Dílčí závěr

V naší zemi nebylo doposud provedeno příliš mnoho průzkumů, které by se zabývaly problematikou antisemitismu. K těm, které mají vypovídací hodnotu, náleží výzkumy prováděné IVVM a CVVM. Tyto výzkumy také byly použity jako referenční pro potřeby této práce. V empirické části byly ověřovány celkem čtyři hypotézy, a to ve všech případech s kladným výsledkem. Podle výsledků průzkumu náleží k nejčastějším projevům antisemitismu projevy verbálního charakteru.

Na základě výsledků výzkumu je možno dále uvést, že v naší společnosti převažuje spíše pozitivní vztah k Židům, přičemž tento pozitivní vztah má vzrůstající tendenci. Za potěšující zjištění je možno taktéž označit závěr, že dnešní naše společnost odsuzuje projevy rasové nesnášenlivosti.

Závěr

Antisemitismus je možné vymezit jako předpojatost či nepřátelství vůči Židům coby představitelům židovského náboženství (judaismu), etnické skupině nebo rase. Jedná se tedy o formu xenofobie. Ačkoliv pojem „antisemitismus“ má ve svém základu do určité míry obsažen vztah ke všem semitským národům, kam nenáleží pouze Židé, nýbrž veškeré národy, které hovoří tzv. semitskými jazyky, bývá ve většině případů užíván právě ve vztahu k Židům. Antisemitismus se může projevat v různých formách. Tyto formy mohou počínat osobní nenávisť, pokračovat šířením různých pomluv a předpojatostí o Židech, jejich uzavíráním do ghett, nucením, aby nosili na oděvu různá odlišující znamení a mohou končit násilnou perzekucí, jejímiž krajními projevy v historii byla genocida evropských židů (holocaust) či pogromy.

Antisemitismus prošel v historii určitým vývojem, což je patrné i z projevů antisemitismu v současnosti. V historii býval typický zejména náboženský antijudaismus a rasový antisemitismus. Na sklonku 20. století se objevil tzv. nový antisemitismus, který vychází z různých ideologií, díky čemuž se odlišuje i obsah jeho jednotlivých částí. Jednotícím momentem však u všech z nich je demonizace, vytváření dvojích standardů či zpochybňování existence Izraele jako židovského státu. Pro nový antisemitismus je taktéž příznačné, že není již jen doménou extrémní pravice, nýbrž i extrémní levice a islamistů.

O antisemitismu u nás jsou první zmínky přibližně v 10. století. Zpočátku vztahy k Židům u nás byly poměrně tolerantní, avšak ani jim se nevyhnuly násilné akce související s křížáckými výpravami. I v dalších stoletích kopíroval antisemitismus na našem území antisemitismus v Evropě, potažmo antisemitismus či antisionismus ve světovém měřítku. Rovněž u nás docházelo od dob osvícenství k postupnému uvolňování omezení praktikovaná ve vztahu k Židům po celá staletí. Ani to však nezabránilo řadě židovských tragédií, které spočívaly ve zinscenovaných procesech (tzv. Hilsnerova aféra, proces se skupinou bývalých komunistických funkcionářů kolem Rudolfa Slánského apod.) a zejména v holocaustu, který zapříčinil, že během 2. světové války došlo k razantnímu poklesu počtu Židů v našich zemích.

Z průzkumů prováděných k problematice antisemitismu u nás v posledních dvaceti letech (především agenturami IVVM a CVVM), stejně jako z výsledků průzkumu, který byl zpracován v souvislosti se zpracováním této diplomové práce lze učinit několik závěrů. V současnosti se u nás antisemitismus vyskytuje především ve formě projevů verbálního charakteru (tj. slovních výpadů vůči Židům či nápisů s antisemitským obsahem). Méně se již vyskytují závažnější projevy. Dále bylo zjištěno, že v naší společnosti převažuje spíše pozitivní vztah k Židům. Tento vztah má navíc stoupající tendenci. Konečně poslední závěr, který je možno učinit z průzkumu, je ten, že dnešní naše společnost odsuzuje projevy národnostní a rasové nesnášenlivosti.

Diplomovou práci bude možno využít pro pedagogy v rámci prohlubování vědomostí nezbytných pro multikulturní výchovu. Pokud se týká projevů antisemitismu, bude práce využitelná též pro orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, soudy), kterým umožní lepší orientaci v měnících se projevech antisemitismu. Bude ji možné využít ke studijním účelům i v případě studentů příslušných oborů škol, jakož i ostatních zájemců o danou problematiku.

Resumé

První kapitola diplomové práce se zabývá definováním pojmu „antisemitismus“, dále na charakteristiku jeho druhů (tj. náboženského antijudaismu, rasového antisemitismu, nového antisemitismu a politického antisemitismu) a charakteristiku závažných projevů tohoto negativního jevu.

Ve druhé kapitole je popsán zejména historický aspekt antisemitismu, a je zde proveden historický exkurz dějinami antisemitismu. Tento exkurz má dvě části – jednak dějiny antisemitismu ve světě, jednak dějiny antisemitismu u nás. Ve světové části exkurzu je ve stručnosti popsán vývoj antisemitismu (popřípadě antijudaismu) od starověku až téměř po současnost. Tento výklad slouží jako rámec pro rozbor vývoje antisemitismu na našem území od zhruba 10. století do roku 1989. Závěr této kapitoly je vyhrazen specifikování tzv. „nového antisemitismu“.

Třetí kapitola je totožná s praktickou částí práce. V jejím úvodu je uvedena stručná informace o nejvýznamnějších průzkumech k problematice antisemitismu, které byly u nás provedeny po roce 1989. Tato část v podstatě uvozuje vlastní průzkum, jenž byl proveden při zpracování této diplomové práce. Tento je zde shrnut tradičním způsobem, kdy je nejprve popsána metodika průzkumu, načež následuje rozbor rozsahu antisemitismu u nás a jeho vývojových tendencí a konečně i názorů veřejnosti na některé projevy rasové nesnášenlivosti.

Anotace

Diplomová práce na téma „Problémy antisemitismu v současné společnosti“ se zabývá základními okolnostmi antisemitismu zejména u nás. Vymezuje samotný pojem „antisemitismus“, charakterizuje jeho základní druhy i projevy. V teoretické části rozebírá historii Židů, nejprve ve světě, posléze u nás. Dále je zde specifikován pojem „nový antisemitismus“. Praktická část je uvozena přehledem vybraných průzkumů vztahujících se k problematice antisemitismu a následně se věnuje vlastnímu průzkumu, jenž byl proveden při zpracování diplomové práce.

Klíčová slova

Židé, antisemitismus, antijudaismus, antizionismus, pogromy, holocaust, historie Židů

Annotation

Theme of this diploma dissertation - Problems of antisemitism in the contemporary society - concerns itself with basic circumstances of antisemitism, particularly in our countries. It determinates the idea of antisemitism itself and characterizes it's basal types and manifestations. The theoretical part of this dissertation analyses the history of Jewish nation first all over the world, then in our countries. The idea of "new antisemitism" is specified there. The practical part sets out summary of chosen researches referring to the problem of antisemitism and futher attends to my own research which was done on behalf of this diploma dissertation.

Keywords

Jews, antisemitism, anti-judaism, anti-zionism, pogroms, holocaust, history of Jewish nation

Použitá literatura a zdroje

1. AVINERI, Š. *Zrození moderního sionismu*. 1. vyd. Praha: Sefer, 2001, 250 s. ISBN 80-85924-27-5
2. BAUMANN, A. H. a kol. *Co by měl každý vědět o židovství*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2000, 201 s. ISBN 80-7017-205-3
3. BERGEROVÁ, N. (ed.) *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, 221 s. ISBN 80-204-0305-1
4. DANICS, Š., KAMÍN, T. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2., rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, 151 s. ISBN 978-80-7251-286-7
5. DOWSWELL, P. *Druhá světová válka. Nejvýznamnější události*. 1. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009, 128 s. ISBN 978-80-7360-690-9
6. FRANEK, J. *Judaismus*. Bratislava, 1993. ISBN 80-7115-043-6
7. HOFÍREK, O. *Jak zkoumat antisemitismus v České republice*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2006.
8. CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, 172 s. ISBN 80-7201-265-7
9. CHRÁSTKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice. Základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 199 s. ISBN 80-244-0765-5
10. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. 1. vyd. Praha: Rozmluvy, 1997, 591 s. ISBN 80-85336-31-6
11. KÁRNÝ, M. Pogrom zvaný křišťálová noc. in: Roš chodeš, 11. 1998, pp. 6-7.
12. KUBÍK, L. *Hilsnerova aféra*. 1. vyd. Brno. Lubomír Kubík, 1992, 200 s.
13. KUTHAN, J. *Přemysl Otakar II.: Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1993, 370 s. ISBN 80-85618-10-9
14. KVAČEK, R., CHALUPA, A., HEYDUK, M. *Československý rok 1938*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1988, 301 s.
15. LANGMIUR, G. I. *Toward a Definition of Antisemitism*. 1. vyd. Berkeley and Los Angeles, London, 1996, 417 s. ISBN 0-520-06413-8

16. LAQUEUR, W. *Měníci se tvář antisemitismu. Od starověku do dnešních dnů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 216 s. ISBN 978-80-7106-927-0
17. MAGENSCHAB, H. *Josef II.: cesta Rakouska do moderní doby*. 1. vydání. Praha: Ikar, 2008, 246 s. ISBN 978-80-249-1001-7
18. MARTIN, B., SCHULIN, E. a kol. *Židovská menšina v dějinách*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1997, 354 s. ISBN 80-7198-311-X
19. MEDVEDĚV, Ž. *Stalin a židovský problém*. 1. vyd. Praha: Stilus Press, 2006, 288 s. ISBN 80-903550-3-X
20. MESSAIDÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. 1. vyd. Praha: Práh, 2000, 317 s. ISBN 80-7252-038
21. MILZA, P. *Evropa v černých košilích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2005, 487 s. ISBN 80-7312-044-5
22. NOVÁČEK, S. *Z dějin moravských židů*. 1. vyd. Říčany u Prahy: Orego, 1998, 175 s. ISBN 80-86117-08-1
23. PAŘÍK, A. Z dějin židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě. In FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1992, 200 s. ISBN 80-900895-1-8
24. PETRUSEK, M. a kol. *Velký sociologický slovník. I, A-O*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-164-1
25. PLINIUS, S. *Kapitoly o přírodě*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974, 352 s.
26. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník. 3. rozš. a aktual. vyd.* Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-7367-047-X
27. REICHEL, J. *Kapitoly z metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6
28. SADEK, V., JUNGA, J. *Židovské náboženské obce v ČSR*. Praha, 1983.
29. SADEK, V. a kol. *Židé dějiny a kultura*. 2. doplněné vydání. Praha: Židovské muzeum, 2001, 143 s. ISBN 80-85608-43-X
30. SEGERT, S. *Starověké dějiny Židů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, 320 s. ISBN 80-205-0304-8
31. Antisemitismus. Online. 12. 2. 2010. [citováno 10. 3. 2010]. Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Antisemitismus#Nov.C3.BD_antisemitismus

32. David Irving a „osvětimská lež“. Online. 4. 2. 2002. [citováno 10. 3. 2010].
Dostupné na: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/zeman_irving#rem2>
33. KUCHYŇOVÁ, Z. Antisemitismus je v České republice na relativně nízké úrovni.
Online. 4. 5. 2005. [citováno 10. 3. 2010]. Dostupné na:
<<http://www.radio.cz/cz/clanek/66135>>
34. LUKEŠOVÁ, H. HISTORIE: *Masakr v Mnichově (1972)*. Online. 7. 8. 2008.
[citováno 10. 3. 2010]. Dostupné na: <[http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-masakr-v-mnichove-1972-d21-
/p_zahranici.asp?c=A080806_103656_p_zahranici_wag](http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-masakr-v-mnichove-1972-d21-/p_zahranici.asp?c=A080806_103656_p_zahranici_wag)>
35. Norimberské zákony. Online. 27. 11. 2009. [citováno 10. 3. 2010]. Dostupné na:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Norimberské_zákony>

Přílohy

Příloha č. 1 Dotazník antisemitismu

Příloha č. 1

Dotazník antisemitismu

Vážená paní, vážený pane,

předkládám Vám dotazník antisemitismu, který je součástí zpracování mé diplomové práce na téma „Problémy antisemitismu v současné společnosti“. U každé otázky podtrhněte příslušnou odpověď. Poněvadž se jedná o anonymní šetření, v žádném případě jej nepodepisujte. Výsledky z dotazníku budou využity výhradně pro potřeby mé diplomové práce.

Děkuji za spolupráci

Soňa Ondráčková

---

1. Uveďte své pohlaví:

Muž

Žena

2. Uveďte číslicí Váš věk:

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Zvláštní škola

Základní škola

Vyučen

Střední škola s maturitou

Vyšší odborné

Vysoká škola

4. Pociťujete Vy osobně nevráživost vůči jiným lidem z důvodu národní příslušnosti?

Často

Někdy

Nikdy

Nevzpomínám si

5. Pociťujete Vy osobně nevráživost vůči jiným osobám jiné rasy?

Často

Někdy

Nikdy

Nevzpomínám si

6. K Židům mám postoj:

Kladný

Záporný

Nevím

7. Ve vztahu k Židům jsem se osobně setkal s následujícími negativními projevy (můžete uvést více možností):

Slovní urážky

Fyzické napadání Židů

Ničení židovských památek a náboženských symbolů

Nápisy negativně zaměřené vůči Židům

Žádné

8. Můj postoj k těmto projevům (i když jste se s nimi neseťkal/a) je možno vyjádřit tezí:

Nesouhlasím s nimi a odmítám je.

Židé si za negativní projevy vůči sobě samým mohou sami.

Nezajímá mě to, neboť se mě to nedotýká.

9. Postup státních a dalších orgánů vůči projevům národnostní a rasové nesnášenlivosti je podle mého důrazný:

Rozhodně ano

Spíše ano

Spíše ne

Rozhodně ne

Nevím

10. K větší eliminaci projevů národnostní a rasové nesnášenlivosti by podle vás přispělo (můžete uvést více možností):

lepší prevence spočívající zejména ve výchově a zvyšování informovanosti

tvrdší a důsledný postih jedinců, kteří se takových projevů dopouštějí

žádná opatření ze strany státu v této oblasti nemohou mít pozitivní vliv

nevím, nezajímá mě to